

Filip Čuček

SLOVENCİ, SLOVAKI IN BOSANSKO-HERCEGOVSKE PERIPETIJE V LETIH 1875-1878

»Ko so spomladi (prav poleti, V. Melik) 1875. l. došle prve vesti, da so se v Bosni in Hercegovini vzdignili kmetje, se organizirali v ustaških četah in napadali turške posadke, smo tudi mi Slovenci z napetostjo sledili dogodkom, zakaj čutili smo, da se bliža zgodovinski dogodek, ko se vendar enkrat osvobode naši bratje na jugu. To smo tem gotoveje pričakovali, ker se je Srbija začela oboroževati in ker je po mogočni Rusiji slavjanofilska stranka razvijala silno agitacijo v pomoč Slovanom, od Turkov neusmiljeno tlačnim. Še huje so nas razburjale dan za dnevom prihajajoče vesti, kako grozovito so Turki začeli divjati, požigati vasi in moriti prebivalce. Na tisoče nesrečne raje je bežalo na avstrijska tla, ki jo je bilo preskrbeti vsaj z najpotrebnejšo hrano.«¹

Vstaja »brezpravne raje« v Bosni in Hercegovini, ki je povzročila veliko vzhodno krizo, ni nalezla na materialno in moralno podporo le pri Slovencih, ampak med celotnim slovanskim prebivalstvom Evrope. Burni dogodki na slovanskem jugu so bili v letih 1875-1878 glavna tema celotnega evropskega tiska. O tem problemu se je prav tako obširno pisalo na Slovenskem kot tudi na Slovaškem. Časopisje, ki je izhajalo v tistem času na Slovenskem in na Slovaškem, se je

trudilo predstaviti dogajanje v Bosni in Hercegovini v kar najoriginalnejši luči. Stališča, ki so jih gojili oboji, se med seboj niso bistveno razlikovala. Razlike v mnenjih je krojilo predvsem dejstvo, da so Slovenci živeli v avstrijskem, Slovaki pa v madžarskem delu monarhije. To je povzročalo nekoliko drugačno interpretacijo istih dogodkov, pač glede na stališče obeh vodilnih narodov cesarstva. Prav tako v člankih ni moč opaziti bistvenih nasprotij med slovanskima časnikoma. Vsa uredništva so se kot slovanska trudila v veliki meri prikazati junaštvo svojih »južnih bratov« kot edino pravilno pot zatiranega prebivalstva.

Takratni vodilni slovaški časnik so bile Národné noviny, ki so izhajale v Turčianskem Sv. Martinu, mestu na severu srednje Slovaške. Martin je bil od sedemdesetih let 19. stoletja vse do propada dvojne monarhije slovaški kulturni center. Zato se bom od slovaških medijev oprl predvsem na ta časnik. Pri nas sta igrala vodilno vlogo liberalni Slovenski narod in klerikalni Slovenec, ki bosta služila kot vir za slovensko stran.

Od nevesinjske puške do berlinskega kongresa

Ko je julija 1875 bosansko-hercegovska vstaja začela dobivati podobo resnejšega upora, so se začeli pojavljati v Slovenskem narodu, takratnem edinem slovenskem dnevniku, prvi dopisi

¹ Vošnjak, J., Južnoslovanski spominki, Spominki, Ljubljana 1982, s. 509 (dalje: Vošnjak, J., Južnoslovanski spominki ...), v: Globočnik, D., Čujte Slovenci! ..., s. 35.

in članki na to temo. Konec julija so na Slovenskem mogli prebrati naslednjo vest: »*Hercegovci so se tedaj vzdignili »za krst častni i slobodu zlatu«. Po hercegovskih gozdih i planinah sveti se kristijansko bojno orožje. Možje in mladeniči stoje na braniku, žene in device pa molijo boga za blagoslov njihovemu orožju. Pet sto let se uže bori proti »aždaji sedmoglavi«, kakor se turštvo v hercegovsko-srbskih narodnih pesmih alegorično imenuje. Upajmo, da se sedanja hercegovska ustaja razširi čez celo turško Jugoslovanstvo... Ali bode hercegovska ustaja kakšen uspeh imela? Bode, samo če se ustajnikom posreči, ustajo vsaj tja do zime vzdržati. Do tačas bi mogli tudi Črna gora in Srbija v akcijo stopiti.*«² Slovenec je menil, da »čeraavno do zdaj še upor ni preskočil ercegovinske in bosniške meje, se vendar ne bo dal tako pod roko zadušiti, ker uporniki turškim obljubam nič ne upajo. Tudi je že tekla kri, in iz te krvi bo zrastel zopet krvav sad prej ali pozneje.«³ Tudi na Slovaškem je tisk skrbel za dobro informiranost. Národníe noviny so obvestile slovaško bralstvo o stanju na jugu. »Neznosno je trpljenje naših bratov pod turškim gospostvom. Verjetno ni naroda na svetu, ki bi bil izpostavljen tolikšnemu pritisku, kot prav Jugoslovani... Sedaj se je le oglasila Hercegovina z žalostnim krikom nad svojo neizmerno rano. A oglasila se je bučno, oglasila se je z govorom puške, zvokom sablje, oglasila se je mogočno in njen glas se razlega po širnih koncih Evrope.«⁴

Po dvigu Bošnjakov se je položaj še zaostрил, v ognju se je znašla vsa dežela. »Sedaj ima ustanek ves drugi značaj. Ako Turčija nij mogla samih Hercegovcev udušiti, nego so rasli od dne do dne, koliko slabša bode sedaj, ko je tudi večja Bosna na noge skočila z geslom: ali slobodo ali smrt! Ako se je prej uže mislilo, da Srbija in Črna gora morata na Turka udariti, ne moremo si misliti, kako bi se ognili sedaj. Bližajo se veliki dogodki, bog daj enkrat Slovanu srečo!«⁵ Slovaki so bili obveščeni s podobnimi poročili, iz katerih so lahko razbrali, da so se začele pomembne stvari za slovanski jug. »Vstaja se silno in zmogovito širi na vse strani. To je boj za življenje, boj za sveto svobodo pod geslom: domovina in svoboda.«⁶

Na samem začetku upora se je začela pojavljati v člankih ob raznih slovanskih idejah tudi jugoslovanska ideja, katere korenine lahko iščemo že v času ilirizma in obdobju po marčni revoluciji. Glede na to, da je bosansko-hercegovski upor v letih 1875–1878 zelo razvnel jugoslovanska in nasploh slovanska čustva in s tem okreplil jugoslovansko idejo, se tej temi nikakor ne moremo izogniti. »Poglejmo po slovanskem Jugu zdaj, ko naš brat krv preliiva za slobodo, kako lepo navdušenje! Poglej mladenič v svoje srce zdaj, ali ne vidiš kako lepo žarno krv v njem tolče, kadar čitaš, da je Bosna ustala! Poglejte starca, zavednega Slovana, kako mu oko plamti, kadar sliši, da slovanska desnica nij otrpnela! Poglejte po Slovanstvu: vest, da se Slovan v jugu bije za oslobodjenje od krutega tujstva, razobeša vsacemu zavednemu in za Slovanstvo le količkaj navdušenemu Slovanu v licu husitske pesmi refren: »hajd na vruga!« To je dobro, ne pustimo ugasnit tega lepega plamena za svoj rod, netimo ga do orjaške grmade, zgrabi vsak zavedenec gorečo trsko tega ognja in zapalimo škodljivi naš separatizem ... Vi Srbi in Hrvatje nij vam in more vam večjega smotra zdaj biti na svetu, nago zedinjen slovanski Jug, zapalite v ime tega zedinjenja mejosobno mržnjo na zdaj še malej grmadi, ki jugoslovanskej slobodi gori doli protiv Turku, netite bratsko ljubezen mej soboj, vsplamtite mase vaše za zedinjen slovanski Jug, in Slovenci, mali, sam za-se slabotni narodič, ne izpustite priložnosti v utrjenje jugoslovanskega narodnega čutja, bog zna, kedaj zopet pride.«⁷

Konec avgusta si je uredništvo Slovenskega naroda zadovoljno melo roke. Dobili so potrditev tistega, kar so trdili pred mesecem in več. »Vendar uže sedaj ima ustanek uspeh, kakoršnega se pri njegovem početku nijsmo nadejali. Norce so se delali od početka vsi Nemci, in celo naši domači pesimisti so se nam nasmehovali, ko smo pred sedmimi tedni uže važnost v ta na videz iz malega uzroka vzrasli upor pokladali.«⁸

Trojna cesarska zveza Avstro-Ogrska, Nemčija in Rusija, zadolžena za mir v Evropi, ob začetku vstaje v Hercegovini le-tej ni posvečala nobene pozornosti, saj so predvidevali, da gre le za manjši konflikt. Toda njihovo prepričanje je bilo zmotno. Evropska diplomacija se je uštelala. Ko se je pokazalo, da gre za širši upor in da nemiri ogrožajo tudi splošni evropski mir, je bilo potrebno posredovati. Sklenili so, da bodo s po-

² Slovenski narod (dalje: SN), 169, 28. 7. 1875.

³ Slovenec (dalje: S), 90, 3. 8. 1875.

⁴ Národníe noviny (dalje: NN), 87, 29. 7. 1875.

⁵ SN, 188, 20. 8. 1875.

⁶ NN, 98, 24. 8. 1875.

⁷ SN, 193, 26. 8. 1875.

⁸ SN, 196, 29. 8. 1875.

močjo svojih konzulov skušali pomiriti Bosno. Ob sodelovanju Anglije, Francije in Italije so si prizadevali prepričati upornike, da je mir nujno potreben, obenem pa so jim zagotavljali davčne olajšave do fevdalcev in Turčije. Ko so se septembra sestali z voditelji upora in jih skušali prepričati, naj se vrnejo na svoje domove, so pogoreli. Voditelji so zavrnil vsakršen sporazum s Turki in poskus Evrope je spodletel že na samem začetku.

Slovensko časopisje je bilo na strani vstajnikov, zato je razumljivo, da članki po propadu »misije konzulov« niso skrivali zadovoljstva. »Značaj ustanka bosansko-hercegovinskega bilo bi uže odveč razsvetljevati, posebno zdaj, ko so izslanci diplomacije dobili precizne odgovore vstanskih vojevod: da cilj vstanku je borba na smrt in življenje s Turki in zedinjenje z ostalimi jednokrvnimi brati. Vstajnici volijo poginiti in svoje hiše v ogenj izpremeniti nego na novo poviti vrat pod jarem osmanski. Sablja mora na novo zemljo razdeliti.«⁹ Národníe noviny in slovaška javnost sta prav tako na vso moč simpatizirala z uporniki. Tako je pisca članka sredi oktobra motilo, da so evropske sile vseskozi težile k obstoju evropske Turčije, medtem ko je bilo slovansko prebivalstvo v njej zatirano in preobremenjeno. »Iz tega zmagovitega boja, kot verjamemo, se bo razvilo nasploh iskrenejše razumevanje svobode, bratstva in enakopravnosti, saj to do sedaj v Turškem cesarstvu, s katerim so se do nedavnega povezovale zahodne sile za obrambo turške civilizacije in kulture, ni bilo mogoče.«¹⁰

V tisku so se začele pojavljati domneve o tem, kako se bo ob balkanskem konfliktu po svojem diplomatskem porazu obnašala Evropa. Seveda je bralce Slovenskega naroda najbolj zanimala drža domače monarhije, pa tudi Rusiji so kot največji slovanski državi namenjali precej pozornosti. Avtor je konec septembra modroval, da sta Rusija in Avstrija »gotovo nekoliko dogovorjeni, kako ravnati se v reševanji, ali vsaj v prvem razreševanji orijentalnega vprašanja. Naš cesar je rekel v svojem govoru, da ustanek v jugu Avstrijo v prvej vrsti zadeva, in tako proglasil, da bode Avstrija na čelu onih, ki bodo narejali tak red v kristijanskih turških deželah, da bode prihodnjič ustanek neverjeten.«¹¹ Ker se je Nemčija za-

radi »geografične oddaljenosti«¹² vsaj neposredno odrekla interesom na Balkanu, sta ostali edini resni kandidatki slovanska Rusija in Avstrija kot neposreden sosed teh dežel. »Avstro-Ogerska, kot neposredna mejaštica, je naravno »v prvej vrsti« zadeta po naslednjih bosansko-hercegovinske vstaje, njej pristoji tedaj v prvej vrsti, da svoje koristi v teh pokrajinah neokrnjene obrani in ohrani.«¹³

Ko se je ruska vlada izrekla za slovansko stran ter izrazila »simpatije za podjarmljeno, po tujih narodih tlačeno Slovanstvo«,¹⁴ je tisk zanimalo, kakšno je stališče dvojne monarhije. »Če pride res do akcije, bi potrebno bilo, da se tudi Andrassy izjavi, da-li ima Avstro-Ogerska simpatije za turško rajo kot Slované ali kot kristijane. Gotovo bi Andrassy preje odstopil, preden bi rekel, da goji Avstro-Ogerska simpatije za njih kot Slované. Rusija je s svojo izjavo daleko pretekla Avstro-Ogersko, katera njej pod sedanjim ministrom zunanjih zadev na tem potu slediti ne more. Naj bi Andrassy vsaj tedaj vsaj to izrekel, da goji Avstro-Ogerska simpatije za turško rajo kot kristijane, če bo res ona, kakor se čuje, glavni del akcije prevzela.«¹⁵

Bolj kot to je bilo skrb zbujujoče zavlačevanje Srbije in Črne gore z vojno proti Turčiji, proti temu je bila sicer celotna evropska diplomacija, od tega pa je bila odvisna tudi bosansko-hercegovska vstaja. Po Andrassyjevi reformi o zaprtju meje¹⁶ je kazalo, da bodo bosanski begunci in uporniki prišli med dva ognja. Sprva so časniki upali na to, da bosta obe balkanski državi priskočili na pomoč v začetku pomladi leta 1876 in tako razbremenili že obstoječ upor. »Jugoslovanski ustanek v Hercegovini in Bosni bode zdaj gotovo kmalu zatrt, ako tekom tega meseca, po izkopnelem snegu ne stopita Srbija in Črna gora v orožje, kar bi storili proti volji cele Evrope. Kajti jasno je, da če je prišlo povelje ostro paziti na meje in nikogar ne ven ne notri pustiti, da še celo uboge pribegle nazaj v Turčijo spravljati, pridejo vstasi mej dva pritiska in niti govora nij, da bi se proti dvem velesilam držati mogli.«¹⁷

¹² Prav tam.

¹³ Prav tam.

¹⁴ SN, 261, 16. 11. 1875.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Andrassy je prepovedal vstop v Avstrijo upornikom in vsem ostalim, ki so se udeležili upora. SN, 45, 25. 2. 1876.

¹⁷ SN, 51, 3. 3. 1876.

⁹ SN, 229, 8. 10. 1875

¹⁰ NN, 120, 14. 10. 1875

¹¹ SN, 222, 30. 9. 1875.

Medtem je bil Andrassy še vedno neodločen. Nasprotoval je obema možnima rešitvama vzhodnega vprašanja, ki ju je tisk pretresal v začetku leta 1876. »Nasproten je temu, da bi se iz Bosne naredila samostalna vazalska država z imenskimi nadvladjem visoke porte, ker bi ta na avstrijske Slovane delovala kakor magnet na železo; osvojenje Bosne po monarhiji pak je nasproti zaradi tega, ker bi magjarsko nadvladje v Ogerskeji uničilo in Slovanom prevago dalo.«¹⁸ Sicer so začeli nekateri že takrat razmišljati o končni usodi obeh dežel. Druga možnost se jim je zdela namreč neizogibna in nekaj, do česar mora priti. »Ali jedno teh rešenj je neizbeživo in sicer to drugo.«¹⁹ Ko je začela dvojna monarhija prevažati velike količine blaga in drugega materiala iz Trsta v Dalmacijo, je postajalo jasno, da bo Avstro-Ogrska odigrala na Balkanu ključno vlogo, saj »vse priprave kažejo, da bode Avstrija v Hercegovini intervenirala.«²⁰ Na drugi strani je Slovenec ugotavljal, da je lahko zasedba nevarna za monarhijo. »Če bi Avstrija Bosno in Hercegovino zasedla, da njiju obdrži za-se, utegne se sprejeti z Rusko, ki že od nekdanj preži na dežele turške... Če bi pa Avstrija omenjeni deželi zasedla, da Turčijo ovaruje pred razpadom, bi s tem zgubila vse zaupanje in spoštovanje južnih Slovanov, katerim srce tuže poka, ko vidijo sobrate svoje od Turka tako tlačene in zatirane.«²¹ Na tem mestu so Národní noviny presenetljivo molčale o tem, kaj naj ukrene monarhija. Slovaški bralec je že bil obveščen o dogodkih in poskusih evropske diplomacije, kako umiriti položaj v Bosni in Hercegovini, a neposrednim vestem o domnevnem avstro-ogrskem posegu so se pisci spretno izogibali. »Kaj bo storila Avstro-Ogrska? Ne ve se natančno, a govori se, da naj bi posegla vmes z orožjem. Vprašanje je, če bodo velesile s tem soglašale.«²² Medtem je avstrijska vojska, gotovo po Andrassyjevih ukazih, ob dalmatinsko-hercegovski meji pozorno bdela nad morebitnimi uporniški prišleki. Marca 1876 so tako ujeli enega izmed glavnih voditeljev bosansko-hercegovskega upora Mičo Ljubibratiča. Potem ko je bil nekaj dni zaprt v Sinju, so ga prepeljali s parnikom do Trsta, od tam pa z vlakom na Dunaj.²³ Slovansko prebivalstvo habsburške monarhije je gojilo simpatije do upornikov, zato je razumljivo, da je povsod na poti doživel lep

sprejem. Že Tržačani so ga pozdravili z ovacijami, množica ljudi pa ga je pričakala tudi v Ljubljani. Nekateri vztrajnejši Ljubljčančani so prišli na kolodvor že ob polnoči. Verjetno bi vlak moral prispeti v zgodnjih jutranjih urah, ampak je imel »vsled palega snega na Krasu zamudo,«²⁴ tako da je prispel v Ljubljano šele ob enih popoldne. »Iz ust občinstva zadonelo je takoj »živio Ljubibratič!«, »živelo jugoslovanstvo!« itd... Ker je vlak le nekaj minut obstal, nij se veliko opaziti moglo. A zadostovala je velikanska demonstracija. In če so ga tudi stražili, kakor največjega hudodelnika, narod ga je čistil kot nositelja ideje, boritelja za svobodo naših bratov. Nekaj narodnjakov spremljalo ga je do Zaloga, nekaj celo do Zidanega mosta.«²⁵ Na podoben način ga je sprejelo slovansko prebivalstvo tudi v Gradcu in na Dunaju.²⁶

Povsem drugače so Ljubljčančani sprejeli turške ujetnike, ki so jih konec julija peljali v Celovec. Pravzaprav so mnogi prišli prodajat zijala, ker velika večina sploh še ni videla teh »krutih« Turkov. »Uže ob pol deseti je bilo zbralo se mnogo radovednih ljudij na kolodvoru, ki bi bili radi videli 'Turke'! Na st. peterskem predmestji so naše hude ženske upile: 'Glejte živino, ki kristijanske otroke mori.' Videti sicer niso tako strašni, kakor bi si marsikdo domišljeval; pa bili so vsi krepke, velike postave, akoravno se jim je videlo, da se jim nij posebno dobro godilo v zadnjem času. Vsi so rujavolasi, bolj bledega, le malo zarujavelega lica, malo bradati, in so videti bolj starikavi, nego so morda v istini. Opravljeni so bili v temnomodre bluze in enakobarvne široke, nad stopalom stisnene hlače. Na glavi pak je čepel rudeči fes. Govori se, da jih bodo še nekoliko pripeljali, ker vedno prihajajo na avstrijsko mejo, kder jih polove.«²⁷

Ker sta bila Dunaj in Budimpešta v začetku zagovornika obstoja evropske Turčije in seveda ni bilo govora o podpori upornikom, je bila avstro-ogrška zunanja politika usmerjena v iskanje drugačnih rešitev. Predvsem je monarhija skušala reševati spor po diplomatski poti. Z raznimi reformami so iskali izhode že vse od samega začetka krize. Ko je v začetku aprila 1876 spodletelo zastavljeno premirje med nasprotniki in se je boj nadaljeval s še večjo intenziteto kot prej, so

¹⁸ SN, 16, 21. 1. 1876.

¹⁹ SN, 14, 19. 1. 1876.

²⁰ SN, 30, 8. 2. 1876.

²¹ S, 21, 19. 2. 1876.

²² NN, 39, 1. 4. 1876.

²³ SN, 66, 21. 3. 1876.

²⁴ SN, 68, 23. 3. 1876.

²⁵ Prav tam.

²⁶ Prav tam.

²⁷ SN, 170, 27. 7. 1876.

se večmesečna prizadevanja v trenutku sesula. »*Andrassyjev uspeh je: totalen fijaško. Tega ne bodo mogli niti Andrassyjevi prijatelji več tajiti. In izpoznavši to za njih neveselo resnico, vendar na dosedanjem potu ne bodo mogli ostati, nego zasukniti se mora v unanjej politiki čisto na nova pota v orijentalnem vprašanju.*«²⁸ Národníe noviny so zapisale, da »*celotno dosedanje vodstvo grofa Andrassyja ni prispevalo ničesar k dosegu miru na Balkanu, h kateremu težijo vsi.*«²⁹ Pokazalo se je, da način, ki ga je sprva izbrala Evropa, sploh ne ustreza danim razmeram. Potrebno je bilo hitro in trezno razmišljati. Grozil je celo spopad evropskih razsežnosti zaradi vzhodnega vprašanja, če bi evropske sile, Rusija, Avstro-Ogrska in morebiti Nemčija, posegle v »*turško dedovino*«. K sreči do vojne ni prišlo, saj so prvi možje diplomacije v Berlinu le ohranili evropski mir.³⁰ Preglavice je v nadaljevanju povzročala le angleška politika, ki se je vedno bolj nagibala na turško stran. »*Ovi Angleži, ki so lani in še letos javno skazali simpatije do slovanskih ustašev, ravno isti Angleži zdaj očitno Turkom pomagajo z denarjem, z orožjem in strelnim prahom, da bi potolkli ovi jugoslovanski narod, kateri po svojih mukah, po svoji stanovitosti v nesreči, po svojem junaštvu in po vseh družih svojih duševnih in telesnih zmožnostih kaže svetu take kreposti kakoršnih v celem zgodovini še nismo videli skupčenih v jednom narodu!*«³¹

Ob evropskih »eksperimentih« se je bila krščanska »raja« še vedno prisiljena boriti s Turki. Upor je vzdržal čez zimo in upanje, da bosta stopili v vojno s Turčijo še Srbija in Črna gora, je bilo vedno večje. Kljub odlašanjju Srbije sta obe državi konec junija le napovedali vojno Turčiji. Národníe noviny so potrjevale, da je »*Srbija že popolnoma pripravljena*« in da bo začela »*v zadnjih dneh tega meseca ali v prvih dneh julija splošni pohod.*«³² Slovenski narod, ki je že vse od konca zime »negodoval« ob neaktivnosti obeh, je pozdravil vstop v vojno. »*Srbija se je pripravila Turčiji konec storiti, ali vsaj resen poskušaj narediti. Denes je tisti dan, ko se ima v Srbiji boj začeti proti Turčiji. Denes so vse priprave gotove, zadnji oddel vojske je na nogah in maršira proti meji.*«³³

²⁸ SN, 84, 12. 4. 1876.

²⁹ NN, 46, 20. 4. 1876.

³⁰ SN, 114, 18. 5. 1876.

³¹ SN, 130, 8. 6. 1876.

³² NN, 74, 27. 6. 1876.

³³ SN, 146, 28. 6. 1876.

Vprašanje, kako »rešiti« Bosno in Hercegovino, je ostajalo še naprej odprto. Ko se je Franc Jožef julija 1876 srečal z ruskim carjem, da potrdi že sklenjen dogovor o delitvi interesnih sfer na Balkanu, je slovenski tisk navijal za takšno rešitev. »*Sigurno pa bode za Jugoslovane v vsacem in tudi tu omenjenem eventualnem rešenju tem bolje, čim bolj se bode njih orožje v vojski zoper Turke zmagovalno in hrabro izkazalo. Narodje imajo povsod toliko več respekta, kolikor več moči, junaštva in vstrajnosti pokažejo. Bog blagoslovi srbsko orožje. Tudi avstrijski Slovanje bi bili veseli. Nam bi prirastel tak element, da bi njegov vpliv z našo rastočo močjo vred nas kmalu tako ukrepil, da se nemamo bati onih, ki so se zarotili in zakleli, da nam slovansko kožo slečejo in iz nas naredo pošvabljene ali pomagajarene narodne pokveke.*«³⁴

Avgusta je Slovenski narod opozoril svoje bralce, da je minilo že leto dni, odkar je »*v jugu začela puška govoriti. In mej tem letom se je naša slovanska ideja v obče bolj ukrepila in razširila nego je bilo upati, da se bode v desetih... Kakor se je pa izkazal ustanek in potem redni rat jugoslovanski kot izvrsten agitator v velikej slovanskej ideji, tako je tudi pri nas Slovencih v malem prav izvrsten razširjalec narodne zavesti.*«³⁵

Na slovanstvo je slovaško javnost ob prvi »obletnici« upora opomnil Jozef Škultéty.³⁶ Dejal je, da se »*odmevi slovanskega orožja razlegajo po Evropi in pred njenimi očmi igra sedaj prvikrat slovanski teater. Ta boj ni v sramoto slovanskemu imenu. Slovanstvo se bo razvijalo korak za korakom, da bo, ko pride čas, pripravljeno prevzeti svojo dediščino v Evropi.*«³⁷

Srbija se je v tem času znašla v kočljivem položaju. Turki »*po južnovshodnej srbskeji meji srbska nasebina in mestica palijo, vendar niso še*

³⁴ SN, 156, 11. 7. 1876.

³⁵ SN, 177, 4. 8. 1876.

³⁶ Literarni kritik, zgodovinar. Živel med leti 1853–1948. Od leta 1879 sodelavec Vajanskéga v Martínu. 1890–1916 urednik Slovenských pohľadov, 1881–1919 urednik Národných novín, po Hurbanovi smrti 1916 njihov odgovorni urednik. Predstavljal je eno izmed vodilnih osebnosti slovaškega narodnega gibanja, političnega, kulturnega, literarnega in znanstvenega življenja na Slovaškem, čigar razvoj je usmerjal več kot pol stoletja. Prozaične ambicije, slovanska in rusofilska orientacija so vplivali na njegovo prevajalsko in uredniško dejavnost., Mafovičik, A. a kol., Reprezenačný biografický lexikón Slovenska, Martin 1999, s. 319–32.

³⁷ NN, 91, 5. 8. 1876.

*Srbov zmagali.*³⁸ Ker se je pokazalo, da Srbija s Črno goro ne bo zmogla sama biti kos turški sili, so se v časnikih pojavila ugibanja o tem, kaj storiti, če bo Srbija poražena. *«Kadar bode posredovanja treba, smemo se Slovanje brezuvetno in gotovo na Rusijo zanesti, da ne bode pustila Srbije uničiti. To smelo ponavljamo, če tudi ljuti Magjari in judovski Nemci zoper to govore in hinavsko milujejo hrabri narodič, ki je pogumno prijel orožje, da bi brate osvobodil. Z Rusijo vred pojde v tem smislu tudi Avstrija; za to je porok shod našega in ruskega cesarja.»*³⁹

A zaradi neodločnosti je bila javnost kritična do evropskih diplomatskih krogov. *»Zadržavati razvitek iz dolzega robstva se vspenjajočega Slovanstva je načelo zapadnoevropske politike... Veliko življenj bi se prihranilo, veliko za miren razvitek Evrope pridobilo, če se ne odlaša odločenje, kdo bode živel na balkanskem poluotoku, ali Slovan ali Azijat... Nij res, ako neslovanska Evropa pravi, da je miruželjna, ob enem pa Slovanstvu ne mara pripustiti svobode, ko dobro ve, da če sedaj zatrt, bode roko železom oboroženo, za malo časa zopet stegnil po njej, kakor bi to storil vsak drug narod, ki ima v sebi čast in moč življenja.»*⁴⁰

Proti koncu leta 1876 se je začela dokončno »prebujati«⁴¹ Rusija in Dunaju predložila *»mir ali vojsko. Ona našega cesarja pozivlje, naj pomaga, da se Turčinu vzemo krščanske provincije, v imenu civilizacije, vere in napredka. Rusija vabi Avstrijo, naj z njo skupaj rešuje orientavno vprašanje... Avstriji se ponuja, da Bosno in Hercegovino zasede... Vprašanje je, ali bode Andrassy udal se, kljub temu da je Magjar in neče »prirastka slovanskemu elementu«⁴² Bosne in Hercegovine, ali bode Andrassy najedenkrat drugo politiko začel v orijentu nego je ona, za katero se je slovesno v zadnjih delegacijah zavezaval, ali pa bode odstopil in drugim veščim in srečnejšim rokam prepustil vodstvo vnanje politike. Skoro, da je prvo verjetneje... Nij nam treba praviti, kaj si mi in kaj si ogromna večina prebivalstva želi. Mi smo preverjeni, da bi bila strašna nesreča za monarhijo, ko bi se od Rusije odločila, ali celo proti Rusiji postavila.»*⁴¹

V časopisju so se kot strela z jasnega pojavili namigi o rusko-turški vojni in nič ni kazalo, da

do tega ne bo prišlo. *»Velika slovanska Rusija za služi vse naše in vsacega pravičnega človeka simpatije, da se pripravlja rešit iti brate. Rusija bode marširala, če ne prej na spomlad gotovo in potem je reševanje orientalnega vprašanja v njenih, v slovanskih rokah.»*⁴² Madžari, ki so od vsega začetka zavračali sodelovanje s Slovani, tudi tokrat niso spremenili svojih načel. *»Magjari bi radi, naj bi se naši regimenti za Turka proti Rusu, za nevernega mohamedana proti svetemu križu borili. Ker se zdaj celo avstrijski Nemci oglašajo zoper magjarske blodnje in slepostrastno huzarsko politiko, prepričani smemo biti, da če Avstrija do tega pride, da bode v akcijo stopila, našli jo bomo spomladi v vrstah proti Turčiji, ne pa po magjarskih željah za obstanek azijskega brata, divjaka Turka, borečo se.»*⁴³ Tudi Slovaki so verjeli v skorajšnji vstop Rusije v vojno,⁴⁴ obenem pa so izražali svoje simpatije do »turških«⁴⁵ Slovanov. *»Avstrijska država sestoji iz velikega dela Slovanov, zato izkazuje žive simpatije bratom na vzhodu.»*⁴⁵ Národníe noviny so se ustavile še pri Madžarih. *»Madžarom ne prepovedujemo turkofilstva, ampak se od tega ogra-jujemo, saj nočemo, da bi se to počelo tudi v našem imenu... Želimo si le podpirati slovanske brate, ki umirajo za sveto stvar.»*⁴⁶

O avstrijski vzhodni politiki je govoril na seji državnega zbora 6. novembra dr. Vošnjak. Ni se strinjal s politiko zunanjega ministra Andrassyja, ki je od začetka popuščal Turkom, namesto da bi *»energično potegnil za krščanske prebivalce v Turčiji. A tako odločnega ravnanja nij poznala politika onega državnika, kateremu je v tem, tudi za Avstrijo tako osodepolnem času izročeno vodstvo vnanjih osod Avstrije... Turčija se mora in se bode podrla, in Turki bodo iz Evrope vrženi, ob naši južnej meji pa bodo vzdignile se krščanske omikane države, naj se sedanji voditelj vnanjih zadev upira z rokami in nogami proti temu.»*⁴⁷ Slovaki so delili podobno mnenje ter enoglasno povedali, da *»mi Slovaki stremimo k pravični rešitvi vzhodnega vprašanja ne le zaradi simpatij do slovanstva, ampak tudi zaradi stališča krščanstva nasploh.»*⁴⁸

⁴² SN, 231, 8. 10. 1876.

⁴³ SN, 231, 8. 10. 1876.

⁴⁴ NN, 109, 16. 9. 1876.

⁴⁵ NN, 111, 21. 9. 1876.

⁴⁶ Prav tam.

⁴⁷ SN, 258, 10. 10. 1876.

⁴⁸ NN, 151, 23. 12. 1876.

³⁸ SN, 183, 11. 8. 1876.

³⁹ Prav tam.

⁴⁰ SN, 210, 14. 9. 1876.

⁴¹ SN, 226, 3. 10. 1876.

Srbija je medtem sklenila s Turčijo mir, kar je v veliki meri presenetilo javnost. »Ko smo prvič čitali, da so se razgovori zavoljo sklepanja miru začeli, nismo verjeli, da bi resnično do miru prišlo. Le pod jednim pogojem se bodo Srbi udali, rekli smo tačas, ako jim namreč Rusija sama tako svetuje zarad svoje zveze z Avstrijo. In za res je tako slišati kar naravnost. Rusija se prvič čuti močno dovolj, da sama vojuje zoper Turke, drugič pa je vedno bolj očevidno, da je v dogovoru z avstrijskimi vojnimi in dvorskimi krogi, da bode naša monarhija zavzela Bosno in Hercegovine glavni del. Ko bi bila Srbija zmagala, pripala bi bila Bosna njej. Ker nij zmagala, vzela jo bode Avstrija.«⁴⁹ O avstro-ogrski zasedbi Bosne se je govorilo tudi preko Litve, na Slovaškem. Národníe noviny so bile prepričane, da bo »Avstrija posegla skupaj z Rusijo proti Turčiji. To pa lahko enačimo z davnim načrtom Avstrije po zasedbi Bosne.«⁵⁰

Svoja razmišljanja glede vzhodnega vprašanja je izrazil tudi liberalni politik dr. Josip Sernec. Ko se je sprehodil čez polpreteklo balkansko zgodovino in jo poskušal tudi geografsko pojasniti, se je ustavil pri dveh velesilah, ki sta si na Balkanu največ obetali. »Ruski vpliv je velik v teh deželah, ker prvič je Rusija od nekdanj mnogo storila in žrtvovala za kristijane v Turčiji, ki so jednakega verozakona z Rusi, še več storila kot slovanska država za svoje brate južne Slovane. Nij dvombe, da hrepeni ves ruski narod po vojski proti Turkom... A Avstrija ne more nikakor privoliti v to, da postanejo navedene dežele ruske.«⁵¹ Avtor je bil prepričan, da je lahko porok za mir na Balkanu edino habsburška monarhija. »Rusija sicer še vedno rožlja z meči in kanoni, da bi dosegla še nekoliko polajšav za Bošnjake in Hercegovce. Ali ne verjamem, da bode boj začela zavoljo tega. Zato je Avstrija ino le Avstrija kos vzhodnemu vprašanju; ona more rešiti južne Slovane do Balkana, ona tudi ima znanstveno izobražene državnike jednake krvi, ki bodo pravo kulturo razširili noter do Črnega morja i do Balkana; ona še premore tudi toliko kapitala, kolikor ga je treba za velika dela v teh deželah... Gotovo pa je, da Rusija po svoji sili, po svojih velikih žrtvah za turške kristijane sploh, in zlasti po svojem geografičnem sosedstvu nikakor ne more oditi s prazno roko od tega posla.«⁵²

O Bosni in njeni zasedbi so pisali tudi Slovaki. Ko so končali razglabljanje o tem, h kateremu delu monarhije naj pripade Bosna, so prišli do gospodarskih momentov okupacije. »Z gospodarskega vidika Avstro-Ogrske bo okupacija Bosne mnogim služila predusem pri gradnji železnice do Soluna, pri čemer bi lahko dobilo prevlado naše ladjeve. Sploh pa ni res, da bi pripojitev Bosne povzročila le izdatke brez vsakršnih koristi. Bosna je bogata s premogom, lesom, zemlja je rodovitna, ljudje, ki tam živijo, so ubogljivi, delavni, le sredstva za izobraževanje, trgovanje in industrijo jim je treba priskrbeti.«⁵³

Nekoliko prej, sredi aprila, se je že jasno vedelo, da se Rusija zavzeto pripravlja na vojno s Turčijo, saj se »uže v vzhodu pomičejo silne čete slovanske vojske ruskega carja na jug oslobajat svoje in naše brate izpod turškega tlačenja. Polovica avstrijskega prebivalstva, milijoni avstrijskih Slovanov, ruski vojski kliče: najboljši uspeh!«⁵⁴ Dokončno stališče domače monarhije pa še vedno ni bilo jasno. Slovenski narod je predvsem zanimalo, ali misli Avstrija spoštovati sporazum z Rusijo o delitvi sfer ali bo ostala povsem nevtralna. Časnik je svaril predvsem pred madžarsko politično elito. »Ali se Avstrija pač ne bode dala zapeljati onim magjarskim političnim steklišem, ki bi iz golega sovraštva do bratske nam Rusije in iz mrzenja do nas vseh Slovanov radi, da bi mi sami svojo kožo prodajali, da bi mi avstrijski Slovani zoper lastne svoje brate Ruse in za divjaka Turka v boj šli?«⁵⁵ V očeh Slovakov je bila domača monarhija neodločna. »Avstro-Ogrska monarhija še nima izoblikovanega stališča glede borbe na vzhodu. S kom bo sodelovala v vzhodnem vprašanju, zaenkrat še ne moremo reči... Vidimo in čutimo, da stojimo na pragu velikih svetovnih dogodkov, zato se upravičeno z žalostnim srcem sprašujemo: s kom se bo povezala naša monarhija?«⁵⁶

Iz Rusije je Slovenski narod prejel dopis gospoda F. M. Štifterja. Pisanje je zelo rusofilsko in hvali mogočno slovansko carstvo, ki bo osvobodilo slovansko zatirano prebivalstvo. »In tako se je izpolnilo, kar so dolgo in tako srčno želeli vsi iskreni Slovani, izpolnilo se je, kar so tako davno in tako strastno bali se vsi zakleti sovražniki Slovanstva. Rusija je vzela vzhodno slovansko

⁴⁹ SN, 51, 4. 3. 1877.

⁵⁰ NN, 42, 10. 4. 1877.

⁵¹ SN, 66, 23. 3. 1877.

⁵² SN, 67, 24. 3. 1877.

⁵³ NN, 79, 5. 7. 1877.

⁵⁴ SN, 88, 19. 4. 1877.

⁵⁵ Prav tam.

⁵⁶ NN, 45, 17. 4. 1877.

uprašanje v svoje roke, da ga rešuje. Vem, da me rojaki Slovenci zavideate, da vidim in slišim vse v sredini onega velicega naroda... Vi me zavideate za to, ker vidite v Rusiji slovansko državo prvoklasnega, svetovnega značenja; ker vidite v Rusiji ono jedinico, brez katere bi mnogoštevilnost slovanskih plemen bila jednaka ničlam; ker vidite v ruskeji armadi ono mogočno silo, katera jedino more uspešno postaviti se proti Slovanom protivnej jej sili, katero zaradi kratkosti moremo naimenovati uničenje ne samo turških Slovanov, no sploh Slovanov, kakor kulturnega elementa v Evropi.»⁵⁷

Slovenski deželni poslanci dr. Janez Bleiweis, dr. Josip Vošnjak in dr. Valentin Zarnik so proti madžarskim izjavam, »da je v interesu avstro-ogerske monarhije vzdržanje celokupnosti turške države in da bi imela Avstrija v to svrhu Rusiji vojno napovedati,« vložili na okrajno glavarstvo v Ljubljani protest. »Ker bi lahko inostranski svet sodil, da je mnenje petih milijonov Magjarov res mnenje celega 37 milijonov broječega prebivalstva avstro-ogerske monarhije, treba je, da se tu ravna po pregovoru: »audiatur et altera pars«. Ker smo podpisani trdnega prepričanja, da imamo državljani v tako imenovani Cislajtaniji taiste pravice in taisto svobodo, svoje mnenje o važnem iztočnem uprašnji javno obelodaniti, kakor jo imajo državljani v Translajtaniji, naj slavno c. kr. glavarstvo blagovoli dovoliti, da podpisani v nedeljo 12. avgusta leta 1877 ljudski shod ali tabor pod milim nebom skličejo. Namen shoda bi bil: da bi se javno razgovarjalo o sedanjej rusko-turškeji vojni in o interesih naše monarhije v iztoku.«⁵⁸ Okrajno glavarstvo je prošnjo odbilo. A pobudniki so bili kljub temu zadovoljni. »Naj bode naš slovenski tabor prepovedan ali naj bi bil dovoljen, naše stranke namen je dosežen. Svet, in to širni svet, ve in zna, kako misli slovenski narod.«⁵⁹

Vesti o slovenskem taboru so se hitro širile »po celej Sloveniji, po slovenskem Štajerju ne manj ko po Kranjskem in Primorskem. Posebno radostno pa je bil sprejet ta glas v vedno narodnej savinjskeji dolini in kmalu se je spoznala potreba, da tudi mi v smislu ljubljanskega tabora ljudski shod skličemo.« A po dvakratni prepovedi ljubljanskega tabora je vnema prenehala.⁶⁰

Vstop Rusije v vojno je vzpodbudil Srbijo, da se je še enkrat postavila Turkom po robu. »Vsak dober Slovan in Slovenec, ki se veseli, če naša slovanska stvar tu ali tam kvišku dviga, bode to novost pozdravil z veseljem... Udeleženje Srbije v vojni nima namena, žaliti ali škodovati »avstrijskih interesov« temuč, da ima le uzvišen namen ruske vojne, pomoči pri osvobojevanji južnega Slovanstva.«⁶¹ Narodnie noviny so predvidevale, da bo Srbija ponovno posegla v vojno, čeprav »Rusija tega ne potrebuje, če pa bo le prišlo do tega, bo to samo pospešilo katastrofo.«⁶² Dejansko je stopila v vojno proti koncu leta, Slovenski narod pa je modroval, kaj se bo dogajalo v prihodnje. »Srbija se bode borila zdaj za svojo čast in za svoj interes. Ko bi bila lani zmagala, pala bi jej bila Bosna v delež. Letos bode zadovoljna morala biti z neodvisnostjo in s povečanjem svojih državnih mej v staro Srbijo, ker Bosno bode pač Avstrija zasela, rada ali nerada.«⁶³ Slovenec je bil še pred tem glede Bosne bolj utopičen, saj jo je hitro umestil v nekakšno »jugoslovansko skupino«. »Velike važnosti je za nas Slovence uprašanje, kaj bo z Bosno. Ako Bosna pride pod Avstrijo, potem je verjetno, da se združi s Hrvaško... Nam Slovencem potem najbolj kaže, da se tudi pridružimo tej jugoslovanski skupini, ter tako svoj obstanek zavarujemo. To bi bilo vrensničenje »ilirske« ideje, za katero so goreli rodoljubi, kakor Gaj in Stanko Vraz.«⁶⁴

Rusija je hitro napredovala. »Kakor so prej hodile stvari na Dunavu počasno naprej, tako zdaj naši slovanski bratje Rusi osvoboditelji čudovito brzo napredujejo!«⁶⁵ A bitka pri Plevni je trajala vseeno več mesecev. Na koncu je bila zmagovalka le slovanska Rusija, sama bitka pa je pomenila eno od prelomnic v razvoju vzhodnega vprašanja in še korak več k turški »odstranitvi« iz Evrope. Slovansko časopisje je zmago navdušeno pozdravilo. »Slaven in radosten dan je dnes za vsacega Slovana! Plevna je pala! Zrno turške vojske, ki se je obupno hrabro očajano do slednjega branila in neizmerno krvavih žrtev od vitežke rusko-slovanske osvoboditeljne vojske terjala, zdrobljeno je! Uničena so vsa upanja sovražnikov slovanskih, ki so se vezala z imenom Plevne! Slaven dan je in zgodovinski za celo Slovanstvo in za ves svet, ta dan, ki nam je to

⁵⁷ SN, 103, 6. 5. 1877.

⁵⁸ SN, 174, 2. 8. 1877.

⁵⁹ SN, 178, 7. 8. 1877.

⁶⁰ SN, 192, 24. 8. 1877.

⁶¹ SN, 196, 29. 8. 1877.

⁶² NN, 94, 9. 8. 1877.

⁶³ SN, 274, 30. 11. 1877.

⁶⁴ S, 48, 1. 5. 1877.

⁶⁵ SN, 162, 19. 7. 1877.

veliko novico donesel.«⁶⁶ Navdušenje je vladalo tudi drugod po Sloveniji. »Od vseh mest, trgov in vasij po celej slovenskej domovini se razlega klic: Plevna je pala! In v treh besedah se izgovarja veliko dejanje: bita je in dobljena je prva zares velika in odločilna bitka, ki uničuje starega dednega sovražnika Slovanstva, bitka dobljena za osvobojenje slovanskih naših bratov na jugu, za moralično dviženje narodnega duha tudi nas avstrijskih Slovanov.«⁶⁷ V Ljubljani so padec Plevne dostojno proslavili z banketom v steklenem salonu čitalnice, na katerem se je zbralo nad šestdeset »najodličnejših ljubljanskih narodnjakov. Ko so pevci zapeli rusko himno, mogočno »Bože carja hrani,« trčili smo navdušeni na zdravje zaveznika in prijatelja našega svitlega cesarja, ruskega carja osvoboditelja in njegove hrabre vojske.«⁶⁸ Enako radostno je zmago pospremil Slovenec. »Kjer koli bijejo slovanska srca, praznuje se sedaj ta velika ruska zmaga, kri hitreje teka po žilah in radostno si stiskajo roke prijatelji zatiranih Jugoslovanov.«⁶⁹

Navdušenje ob padcu Plevne je vladalo tudi med translitvanskim slovanskim prebivalstvom monarhije. Slovaki so pospremili vesti o zmagi na dostojen način. »Krik veselja odmeva po poljih sto milijonskega slovanstva. Plevno in z njim mogočni branik turškega barbarstva sta padla z junaškim slovanskim orožjem, razbita sta bila z junaškimi rokami slovanskih bojevnikov... Veliko je naše veselje! Slovaški narod sprejema to vest z neizmernim navdušenjem, ker se v vsakem napredku slovanskega orožja na Balkanu vidi napredek kulture in svobode, za čimer tudi sam stremi.«⁷⁰

Dogodki so se bližali svojemu epilogu. Slovaška javnost je konec januarja 1878 hvalila »zmagovito« rusko vojsko, hkrati pa namigovala, kaj naj stori Avstro-Ogrska po premirju. »Vzhodna drama se s hitrim korakom bliža svojemu koncu. Od časa, ko je padlo Plevno, dobiva ruska vojska zmago za zmago. Domača monarhija,« so pisale Národníe noviny, »pa bo pri uničenju Turčije iskala ekvivalent ostalim državam v Bosni in Hercegovini.«⁷¹

Vojna se je končala v začetku marca 1878. Podpisali so mir. Slovenski narod je z veseljem pozdravil »osvoboditelje«. »Ti junaci, ki so toliko trudov, težav in mraza trpeli, pozdravili so to poročilo z veseljem, saj jim ono odpira upanje, da se s slavo in hvalo ovenčani povrnejo v ljubljeno svojo domovino z zadovoljstvom mož, ki so dovršili visoko in veliko dejanje, ki bode sijalo v svetovnej zgodovini na veke vekov, s povzdigujočo zavestjo, da so osvobodili rodne si brate, da so dobrotvorci, nesebični človeki, v najblažjem pomenu. In kakor ti ruski junaški bojevniki, osvoboditelji slovanskih bratov, tako bi se rad veselil sklenenega miru ves slovanski svet, ves dober in pošten svet sploh.«⁷² Slovenec je pristavil »svoj lonček« ter dodal: »Uničeni so tudi tisti strupeni predsodki, katere je gojila Evropa o Slovanih, da so bojazljivi in za sužnost rojeni, da nikoli ne znajo edini biti, da raje sužnost trpijo, nego bi se z orožjem branili, da Turkom niso kos... Taki nazori so se gojili v Evropi o Slovanih, za to je bil Slovan pousodi zaničevan. Madjara, Turka mislili so si kot prava plemenitaša v sredi slovanske neomikane in nizkosrčne druhalí. Ta vojska je pa pokazala, da zna tudi Slovan junak biti, ke dar je treba.«⁷³

Z mirom so se okrepila vprašanja, ali bo domača monarhija le ukrepala in si poskušala pridobiti del turške posesti. »Dve leti se je naša »diplomacija« branila Bosne, katero so Rusi ponujali in drugi vzeti svetovali. Magjarski in nemški časniki so od jeze iz kože skakali, kadar jim je kdo le s to mislijo prišel. A kljub temu smo mi dve leti zaporedom trdili, da na zadnje mora tako priti, da bode Avstrija vzela slovansko Bosno, ali rada ali nerada, z okoliščinami prisiljena, pomnožila slovansko prebivalstvo in tako naredila tudi prestop k nam Slovanom prijaznejšej notranjej politiki.«⁷⁴ Bosna in njena prihodnost je burila duhove še naprej. »Bode li Avstrija Bosno zasela? Razumeje se, da smo mi avstrijski Slovani samo potem za okupacijo Bosne, ako hoče Avstrija v sporazumu z Rusijo delati za zboljšanje narodne osode Jugoslovanov. Vpliv in moč na iztoku more Avstrija imeti samo v prijateljstvu z Rusijo. To prijateljstvo pa zahteva prej, da Avstrija dobi simpatije Slovanov na balkanskem poluotoku, pa tudi one svojih Slovanov. Mi smo za pridruženje bosenskih Slovanov k svobodnim avstrijskim Slovanom. Vse, kar bi se zgodilo drugače,

⁶⁶ SN, 283, 12. 12. 1877.

⁶⁷ SN, 284, 13. 12. 1877.

⁶⁸ Prav tam.

⁶⁹ S, 139, 13. 12. 1877.

⁷⁰ NN, 148, 13. 12. 1877.

⁷¹ NN, 10, 24. 1. 1878.

⁷² SN, 53, 5. 3. 1878.

⁷³ S, 27, 7. 3. 1878.

⁷⁴ SN, 54, 6. 3. 1878.

bilo bi baš našej monarhiji na škodo.«⁷⁵ Slovenec se je poigraval z mislijo o koristnosti pridobitve dveh novih dežel. »Če si prilepimo Bosno in Hercegovino, kar moramo želeli in pričakovati, bomo imeli deželi, ki nam boste rodile v teku časa obilo sadu. Seveda, treba jima bo prej dajati usakoršnih pripomočnikov, kateri nam bodo pa stotero povrjnjeni. Saj ste obe deželi pripravljene za poljedelstvo in živinorejo in sadje-reja se je že sedaj odlikovala. In če se pomislimo na naravno njuno lego ob osamelej Dalmaciji, nam obetate najživahnejšo kupčijo.«⁷⁶

V mesecih pred berlinskim kongresom še vedno ni bilo uradnega zagotovila, da bo Avstro-Ogrska res okupirala Bosno in Hercegovino. Ugibanj in namigovanj je bilo v časopisju veliko. Slovaki so bili, kot Madžari, proti okupaciji. Razume se, da niso bili nasprotniki zaradi pomnožitve Slovanov v monarhiji. Na drugi strani so bili Slovenci pristaši zasedbe Bosne in Hercegovine. Slovenec si je želel, da bi se »tje poslali slovanski vojaški polki, posebno Slovenci, Srbi in Hrvatje, ki bi znali z ljudmi govoriti, in bi jim pri marsičem s svetom ali dejanjem mogli na pomoč priti.«⁷⁷ Meseca maja so pisci že pisali, da so prišle »gotove vesti, da bode Avstrija vendar le Bosno v naslednjih dnevih zasedla.«⁷⁸ Slovaki so bili sicer prepričani v okupacijo, saj »se je Dunaj dokončno odločil za okupacijo Bosne in Hercegovine... V Bosno torej pojdemo, zato je vseeno, ali bomo šli z dobro voljo ali zaradi nuje. Mnogi so sicer še vedno proti okupaciji zaradi pomnožitve slovanskega prebivalstva v monarhiji, češ da jim bo le-to ogrozilo vodilno vlogo. Mi priznavamo vsakemu narodu pravico do lastne odločitve glede svoje usode, nismo ravno zagovorniki okupacije, če pa drugače ne gre in če bomo s tem dejansko prispevali k pomiritvi položaja slovanskih narodov v Avstro-Ogrski, tedaj naprejš!«⁷⁹ Drugo polovico meseca junija in prvo julija je zaznamoval kongres v Berlinu, hkrati pa se je že vedelo, da bo Avstrija zasedla Bosno in Hercegovino. »Zasedenje Bosne je uže več dnij potrjena gotovost, in vsak čas pričakujemo vesti, da se je vršiti začelo. Avstrija je dobila na kongresu od Evrope nalog, da zasede Bosno in naredi tam red in mir.«⁸⁰ Národníe noviny so obvestile bralce, da »nam je evropski kongres dal mandat za

okupacijo. Naj zaživi ubogi narod lepše čase, kot jih je doživiljal do sedaj!«⁸¹

Ljubljanski podpiralni odbor in martinske Národníe noviny

Kljub avstro-ogrski naklonjenosti Turčiji je monarhija sprva dopuščala podpiranje vstaje pri jugoslovanskih narodih, dovoljevala odbore za pomoč upornikom in družinam, ki so se zatele na njeno ozemlje, prehod prostovoljcev čez mejo v Bosno in Hercegovino, pošiljanje orožja in vojaške opreme, nakup orožja za vstajnike na Dunaju, Trstu in drugje ter njegov transport na bojišče.⁸² Sprememba je nastopila februarja 1876, ko se je monarhija začela truditi, da bi vstaji čimbolj škodovala zaradi priprav Srbije in Črne gore na vojno s Turčijo.⁸³

Bralci Slovenskega naroda so mogli prebrati v začetku avgusta 1875 naslednji poziv: »Slovenci! Naši bratje Slovani v Hercegovini se v ljutem boji bore za svojo svobodo. Njihova pridobljena svoboda bode naša, ker, kar jeden del Jugoslovanstva narodne svobode privojuje, to pride nam vsem Jugoslovanom na korist.

Ker je Avstrija do sedaj še neutralna, ne moremo po zakonu naravnost upornikom pomagati. Ali indirektno jim postavno smemo in moramo uže iz človekoljubnega, humanitarnega stališča pomoči. Tega stališča nam ne bodo prepovedali, tem menj, ker se ustaši bore pod avstrijsko zastavo. Vstajniki, naši slovanski bratje namreč svoje familije iz Hercegovine pošiljajo v Dalmacijo, da se morejo sami brez skrbi na život in smrt boriti za narodno svobodo. V Dalmaciji se je za to podpiranje sirot in ranjencev ustanovil odbor, ki od c. kr. vlade nij prepovedan bil. Iz Dalmacije pišejo nam Slovincem, da so ob vedno rastočem vstanku njihove sile preslabe, kličejo i nas na pomoč.

Smemo-li, moremo-li mi Slovenci križem rok držech gledati in nič ne pomoči? Je-li nemamo ljubezni do rodnega brata, ki krv proliva za svoj i naš rod? Nikdar! Nego pokažimo, da je pri nas dejanska slovanska solidarnost! Uredništvo »Slovenskega naroda« sprejema darove in jih

⁷⁵ SN, 56, 8. 3. 1878.

⁷⁶ S, 13, 31. 1. 1878.

⁷⁷ S, 29, 12. 3. 1878.

⁷⁸ SN, 100, 2. 5. 1878.

⁷⁹ NN, 51, 2. 5. 1878.

⁸⁰ SN, 150, 4. 7. 1878.

⁸¹ NN, 77, 4. 7. 1878.

⁸² Na Slovenskem so bili za to najzaslužnejši člani Ljubljanskega podpiralnega odbora Vošnjak, Jurčič in Zarnik, Luković, P., Stališče Slovincem ..., s. 138–145.

⁸³ Globočnik, D., Čujte Slovinci! ..., s. 37.

bode nemudoma in sproti odpošiljalo. Odbor za to je ustanovljen. Treba pak je hitro, hitro, »bis dat, qui cito dat,« od početka je treba tu podpore, ker kasneje uže pojde.

Slovenske čitalnice naj brzo naredo veselice z ustopnino in tiho mej udi nabiro store in nabrani denar ali nam pošljejo ali na direktno addresso, katero vsacemu nam znanemu slovenskemu rodoljubu radi povemo. V vsacem društvu pak naj se privatne nabire naredo, ker javnih nij mogoče.

Upamo, da bodo vsa slovenska uredništva v tem smislu z nami delala in svoje pristaše na pomoč pozvala.»⁸⁴

Časnik je torej želel vzpodbuditi ljudstvo, naj priskoči na pomoč vstajnikom, bodisi z denarjem bodisi s hrano ali kakršnokoli drugo opremo. Glavne zasluge za to akcijo so imeli dr. Josip Vošnjak, dr. Valentin Zarnik in urednik Slovenskega naroda Josip Jurčič. Glede na to, da je v bistvu Jurčič prevzel odgovornost pri zbiranju sredstev in odpošiljanju le-teh, lahko sklepamo, da je bil že takrat ustanovljen neke vrste »podpiralni odbor«, ki so ga verjetno sestavljali le omenjeni možje, saj ni nikjer zaslediti nobenih članov pri tem prvem podjetju.⁸⁵ Da bi se gornji poziv čim bolj dotaknil bralcev, je bila med prvimi donatorji seveda zgoraj navedena trojica. Tako sta dr. Vošnjak in dr. Zarnik darovala vsak po 10 goldinarjev, Jurčič pa 5 goldinarjev. Skupaj z ostalimi prispevki je znašal prvi znesek 122 goldinarjev in 50 krajcarjev.⁸⁶

Ustanavljanje odborov so pospremili tudi Slovenci, živeči izven slovenskih dežel. Anonimno pismo iz Gradca se je tega dotaknilo na takšen način: »Po celem jugoslavjanskem svetu so se odbori ustanovili, in nabirajo se denarji, da bi se žalostno stanje Hercegovcev olajšalo, velike svote so uže šle javno in tiho preko meje, tudi slovenski narod nije zaostal. Vendar enega faktorja pogrešamo; stranke »vere v nevarnosti«, posebno slovenske gospode nekdanje »pravnarje«, od teh še nijsmo nič čuli, nič videli... Tudi sem z začudenjem opazil, kako je to, da mej slovenski mi listi je jedini »Slov. Narod« praktično kaj storil in odločno govoril.»⁸⁷

Toda predsedstvo deželne vlade za Kranjsko je poziv očitno vznemiril. Glavni razlog za to je bil najverjetneje strah pred dvigom slovenske narodne zavesti, s čimer bi se lahko zaostriale slovenske politične zahteve. Oblast je ukrepala in prepovedala kakršnokoli zbiranje prispevkov za vstajnike, ker da ni bilo izdano ustrezno dovoljenje za to početje.⁸⁸ Obvestilo je tudi ministrstvo za notranje zadeve na Dunaju, ki je zadevo pretreslo in prepoved odobrilo.⁸⁹ Vendar niti to ni prestrašilo akterjev v Ljubljani, da bi prekinili z akcijo, saj se je zbiranje nadaljevalo. »Milodarnost naša pa naj priteče v pomoč v najobilnej meri sirotam in ranjenim pribeglim v gostoljubno našo cesarovino; naj se pobira povsod, vsak najmanji dar bode britko solzico ublažil. Pozabimo domače naše prepire in naši duhovni vršili bodo kot pravi kristijani pobožno delo nabiraje mej soboj milodare za ubogo rajo. Ta čin človeštva ne more nam prepovedati vlada v Ljubljani, ker ga nijso prepovedale vlade ni v Zadru ni v Zagrebu.»⁹⁰

Ker je bilo »nabiranje milodarov« prepovedano le na Kranjskem, je bila ljubljanska mestna birokracija deležna številnih pripomb. »Je-li mogoče, da smo v Avstriji uže tako daleč, da odločuje le osobna simpatija in antipatija birokracije? Kaj ne bi bilo mogoče, z odločno pritožbo na višjem mestu najti gospodarjev tudi ljubljanskim vsemogočnikom?»⁹¹

Sredi avgusta so Vošnjak, Zarnik in Jurčič skupaj s še nekaj uglednimi možmi vendarle sestavili uradno prošnjo za ustanovitev odbora in jo petega septembra izročili predsedstvu kranjske deželne vlade.⁹² Prošnja je bila odobrena in »Ljubljanski podpiralni odbor«, tako se je od takrat uradno imenoval, je začel delovati.

Josipu Vošnjaku je spomin na te dogodke pri pisanju svojih spominov nekoliko zbledel, saj je pozabil na prepoved v začetku avgusta. Takole pravi: »In zdaj smo se zgenili tudi mi Slovenci. Z Jurčičem in dr. Zarnikom sva povabila več gospodov na posvetovanje, pri katerem smo sklenili, nabirati milodare za pribegle Hercegovince

⁸⁴ SN, 174, 3. 8. 1875.

⁸⁵ Lukovič, P., *Stališče Slovencev ...*, s. 124.

⁸⁶ SN, 174, 3. 8. 1875.

⁸⁷ SN, 186, 18. 8. 1875.

⁸⁸ AS - DP, št. 1824, 3. 8. 1875, v: Lukovič, P., *Stališče Slovencev ...*, s. 124.

⁸⁹ AS - DP št. 1889, 7. 8. 1875, v: Lukovič P., *Stališče Slovencev...*, s. 125.

⁹⁰ SN, 179, 8. 8. 1875.

⁹¹ SN, 195, 28. 8. 1875.

⁹² AS - DP, št. 2143, 5. 9. 1875, v: Lukovič, P., *Stališče Slovencev ...*, s. 128.

in Bošnjake. Obrnili smo se meseca avgusta do deželne vlade, da nam dovoli tako nabiranje, in ko nas je obvestila, da smemo nabirati, smo se začetkom septembra 1875 konstituirali kot odbor rodoljubov. Za predsednika smo izvolili I. N. Horaka, blagajništvo sem pa prevzel jaz.«⁹³ Ob predsedniku Horaku in blagajniku dr. Vošnjaku so Ljubljanski podpiralni odbor sestavljali še dr. Zarnik, Josip Jurčič, dr. Karel Bleiweis, Franjo Drašler, Vaso Petričič, Franjo Potočnik, Josip Regali in Pavel Skale.⁹⁴

Po ustanovitvi odbora se je akcija razmahnila. Sledila je objava, ki je bralce opozarjala na spremenjene okoliščine: »Visoka c. k. kranjska deželna vlada je dovolila, da se smejo po vsej deželi nabirati milodari za nesrečne iz Turčije na avstrijska tla pribegle rodbine. Ustanovil se je tedaj v Ljubljani odbor, da sprejme darove in odpravlja na mesto, kjer je najsilnejša potreba... Treba je tedaj vsestranske pomoči, treba je denarjev, stare obleke, platnine in šarpije (cufanja) itd. Pomagajmo torej vsak po svojih močeh!« Znesek prispevkov, objavljen v isti številki, je znašal 91 goldinarjev.⁹⁵ O teh stvareh je prav tako poročal Slovenec. Po obvestilu o ustanovitvi odbora⁹⁶ je sredi septembra ponovno opomnil bralce, naj priskočijo na pomoč. »Odbor je ravnokar izdal nov oklic do vseh miločutnih ljudi, v katerem prosi daril v denarju ali pa v obleki, perilu, posteljski potrebi itd. Vse te reči sprejema odbor v Ljubljani ter jih pošilja brez zamude na dotične kraje. Zlasti potreben je denar, ker se za-nj lahko vse kupi, posebno pa živež, katerega bodo siromaški beguni silno potrebovali.«⁹⁷

Do ustanovitve Ljubljanskega podpiralnega odbora naj bi Slovenski narod zbral »za nesrečne rodbine hercegouske, katere so v Avstrijo pribegnile« 1002 goldinarja in 45 krajcarjev prispevkov, saj je dr. Vošnjak ob svojem odhodu na Dunaj v državni zbor (mesto blagajnika je prevzel Karel Bleiweis, a je posle hitro prepustil Vasu Petričiču) odboru predložil račun o »porabi po 'Slovenskem narodu' poprej nabrane omenjene vsote.«⁹⁸ Od svoje ustanovitve do konca meseca septembra je odbor, če gre verjeti navedbam Slovenskega naroda, zbral 746 goldinarjev in 96

krajcarjev.⁹⁹ Ob tem je poslal v Zagreb »za nesrečne hercegouske i bosniške rodbine 500 korcev in kar je stare obleke dozdej nabral«. Sredi oktobra je vsota že skoraj dosegla 2000 goldinarjev, konec meseca pa je znašala slabih 2900 goldinarjev. Konec novembra je blagajnik postregel ostalim članom odbora z novico, da je šlo preko njih že 3393 goldinarjev in 71 krajcarjev, ob tem pa še 1000 frankov v zlatu in 3 srebrne dvajsetice.¹⁰⁰ Leto so zaključili z nabrano vsoto 3783 goldinarjev, 33 krajcarjev, 1000 frankov v zlatu in tremi srebrnimi dvajseticami.¹⁰¹ Zbrane vsote Ljubljanskega podpiralnega odbora je beležil tudi Slovenec. Ker so poročila identična s tistimi, ki jih je navajal Slovenski narod, jih ni potrebno posebej omenjati.

Solidarnost do vstajnikov in pripravljenost do pomoči so pokazali tudi drugje, ne le v Ljubljani. Na Goriškem so ljudje z zanimanjem spremljali dogodke na jugu in razmišljali podobno kot Ljubljana. »Pa ne samo z denarjem, ampak tudi se svojem življenjem pomagati našim bratom sklenila je naša bolj inteligentna in za višje ideje sprejemljiva mladina in v resnici začela se je prav močna agitacija v tem smislu; sliši se mladeniče mej soboj pogovarjati se: 'ali pojdemo v Hercegovino ali Bosno? Sramota bi bila, ko bi zdaj tičali za domačem ognjiščem, ko se boj bije za slovensko slobodu zlatnu i za krst častni!'«¹⁰²

Na Goriškem je imel glavno besedo pri zbiranju sredstev časnik Soča. Do konca avgusta so v različnih krajih Goriške zbrali že več kot 200 goldinarjev, do konca leta 1875 pa nekaj več kot 1000 goldinarjev in še za 90 goldinarjev starih oblek, če so seveda podatki, ki jih navaja Soča, natančni. V naslednjem letu je število darov nekoliko usahnilo in bilo v primerjavi s prejšnjim slabše. Jeseni 1876 je Soča prenehala objavljati darovalce (ali pa jih več ni bilo, kar je manj verjetno), konec istega leta pa je zbiranje povsem zamrlo in prenehalo.¹⁰³

Podpiralni odbor je bil ustanovljen tudi v Trstu, ki ob številnih odborih v drugih avstrijskih mestih ni hotel biti izjema. »V podporo snujejo se uže po vsej Avstriji odbori. Tudi mesto Trst, zna-

⁹³ Vošnjak, J., *Južnoslovanski spomini ...*, s. 509–510.

⁹⁴ SN, 204, 8. 9. 1875.

⁹⁵ SN, 204, 8. 9. 1875.

⁹⁶ S, 106, 9. 9. 1875.

⁹⁷ S, 108, 14. 9. 1875.

⁹⁸ SN, 244, 14. 10. 1875.

⁹⁹ SN, 221, 29. 9. 1875.

¹⁰⁰ SN, 273, 30. 11. 1875.

¹⁰¹ SN, 294, 25. 12. 1875.

¹⁰² SN, 197, 31. 8. 1875.

¹⁰³ Rozman, F., *Zbiranje prispevkov za bosansko-hercegouske begunce na Goriškem*, *Goriški letnik*, *Zbornik goriškega muzeja*, 6, 1979, s. 63–66.

no po svojej dobroti, nij moglo izostati. Vse bode v korist nesrečnim, vsak majhen propoček jim bode v tej veliki potrebi drag. Odbor bode denes pričeni sprejemal vsak dar, da kolikor hitro mogoče svoj cilj dosežemo.«¹⁰⁴ Josip Vošnjak je v svojih spominih zapisal, da so bili pobudniki ustanovitve tržaškega odbora prav iniciatorji Ljubljanskega odbora. »Po naši iniciativi se je tudi v Trstu sestavil pododbor, kateremu je stal na čelu Fran Kalister.«¹⁰⁵

Zbiranje denarja in predvsem oblačil je dobivalo vedno več »pristašev«, saj najdemo v časniku o tem mnogo vesti. Notranjci, na primer, so se kakor ostali trudili z »nabiranjem«. »Posebno obleke, kočev itd., lahko bi se mnogo nabralo in zljajšalo nekoliko sirotam mrzle zime. Ne varamo se valjda, ako stavimo v tem obziru veliko zaupanje v naš krasni spol, kajti tu je iskati potrebe občutljivosti, usmiljenja i človekoljubja.«¹⁰⁶

Po drugem pozivu slovenskim društvom, naj priredijo besede, koncerte, tombole in podobno, s čimer bi pomagali bosansko-hercegovskim revežem, ki so pribežali na avstrijsko ozemlje,¹⁰⁷ so Tržačani sredi septembra organizirali besedo v ta namen. To je bila prva tovrstna akcija, ki jo je objavil Slovenski narod. »Včerajšnja beseda v prid prebeglim hercegovskim in bosenskim sirotam bila je ogromno obiskana; sešlo se je nad dvesto osob... Gospod predsednik Žvanut je naznanil občinstvu uspeh besede v korist južnih bratov; številka čistega dohodka je sto goldinarjev.«¹⁰⁸

V nadaljevanju so podobne prireditve še narasle. Pivški rodoljubi so »napravili veselico s tombolo na korist stradajočim na avstrijska tla prebeglim Hercegovcem... Čisti dohodek je znašal dvajset goldinarjev.«¹⁰⁹ Kranjčani so kegljali »Pri Jalenu« in zbrali sto goldinarjev,¹¹⁰ v Solkanu so organizirali ples, ki jim je navrgel dobrih šestdeset goldinarjev.¹¹¹ Sedemdeset goldinarjev je navrgla beseda, ki so jo pripravili v Ormožu,¹¹² petinpetdeset pa tista, ki se je zgodila v Kamniku,

»červavno je uže prej odšlo iz Kamnika sto enajst goldinarjev in mnogo obleke.«¹¹³ Ljubljanci so priredili v čitalnici zabavo, ki je prinesla 152 goldinarjev.¹¹⁴ »Na korist hercegovskih in bosenskih sirot« je bila tudi prva gledališka predstava v ljubljanskem deželnem gledališču v sezoni 1875–1876¹¹⁵ in še bi lahko naštevati.

Leto 1876 je Slovenski narod začel z zbranimi skoraj 4000 goldinarji, 1000 zlatimi franki in štiriimi srebrnimi dvajseticami,¹¹⁶ ki so bili namenjeni približno 28.000 tisoč »dušam bosenskih beguncev v vojnej Granici, a mej temi pak nijso uračunani begunci, kateri so drugod po deželi naseljeni.«¹¹⁷ Prispevki so naraščali počasneje kot prvo leto in znašali sredi istega leta s franki in dvajseticami vred 4300 goldinarjev.¹¹⁸ Odbor, svoj sedež je imel v Bambergovi narodni tiskarni v Ljubljani, je po vstopu Srbije v vojno s Turčijo zbiral pomoč tudi za srbske ranjence in se zaradi tega kasneje tudi preimenoval v Ljubljanski odbor za podporo prebeglih in ranjenih Hercegovcev in Bošnjakov in za ranjene Srbe.¹¹⁹ Konec leta je vsota znašala 4526 goldinarjev, 28 krajcarjev, 1000 zlatih frankov in štiri srebrne dvajsetice. Tukaj pa se je zgodba Ljubljanskega podpiralnega odbora zaključila, saj je odbor 31. decembra 1876 prenehal z delom. Temu je verjetno botroval predvsem upad prispevkov v drugi polovici leta 1876. Konec decembra sta predsednik Ivan Nepomuk Horak in blagajnik Vaso Petričič v tisku obvestila slovensko javnost, da je odbor prenehal z delom. »Odbor potrjuje sprejem s pri srčno zahvalo za sedaj in posebno še enkrat za usa uže poprej prejeta darila, ter slavnostnemu občinstvu naznanja, da se je odbor za podporo prebeglih in ranjenih Hercegovincev in Bošnjakov in za ranjene Srbe z denašnjim dnevom razšel.«¹²⁰

Če seštejemo vse prispevke odbora s prispevki, ki so jih zbrala uredništva ostalih časnikov, se pravi Novice, Soča, Zgodnja Danica, Slovenski gospodar, Edinost, Slovenski narod pred ustanovitvijo odbora in celovski Slovenci, k temu pa še prištejemo denar, zbran na raznih prireditvah, dobimo končno vsoto 8756 goldinarjev, 23 kraj-

¹⁰⁴ SN, 206, 11. 9. 1875.

¹⁰⁵ Vošnjak, J., Južnoslovanski spomint ..., s. 510.

¹⁰⁶ SN, 246, 28. 10. 1875.

¹⁰⁷ SN, 206, 11. 9. 1875.

¹⁰⁸ SN, 209, 15. 9. 1875.

¹⁰⁹ SN, 211, 17. 9. 1875.

¹¹⁰ SN, 216, 23. 9. 1875.

¹¹¹ SN, 223, 1. 10. 1875.

¹¹² SN, 232, 12. 10. 1875.

¹¹³ SN, 290, 21. 12. 1875.

¹¹⁴ S, 117, 5. 10. 1875.

¹¹⁵ SN, 240, 21. 10. 1875.

¹¹⁶ SN, 13. 18. 1. 1876.

¹¹⁷ SN, 6, 9. 1. 1876.

¹¹⁸ SN, 172, 29. 7. 1876.

¹¹⁹ Luković, P., Stališče Slovencev ..., s. 132.

¹²⁰ SN, 299, 31. 12. 1876.

carjev, 1000 frankov in 4 srebrne dvajsetice. Ker je bil po takratnem tečaju goldinar vreden 2,5 franka, ena srebrna dvajsetica pa je prinesla 20 krajcarjev, je bila celotna vsota vseh prispevkov na Slovenskem, ki so bili objavljeni v časopisu, 9157 goldinarjev in trije krajcarji.¹²¹ O tem, koliko denarja je bilo zbranega tajno, nimamo nobenih podatkov, gotovo pa je bila pomoč večja kot omenjenih dobrih 9000 goldinarjev.

Tudi prireditelji, s katerimi so skušali pomagati beguncem, je bilo v tem letu občutno manj kot v začetku, saj je bilo novic na to temo, ki jih je prinašal Slovenski narod, vedno manj. A vseeno so se našle nekatere, ki so opozarjale na nemoč ljudi na jugu. Dopis iz Mozirja je ob dobrodelni akciji prinašal izkušnje z južnimi slovanskimi deželami na drugačen način. *»Srbsko-turška vojna mislim, da po celem Slovanskem malokde toliko zanima ljudstvo, kakor naše zgornje Savinjšane. Mislim, da to uže zarad tega, ker nobena okrajina na Slovenskem nema toliko občevanja, posla trgovine z našimi brati Srbi, kakor ravno naša lepa savinjska dolina; ker nij je skoro male vasice pri nas, da bi se ne našel vsaj jeden, ki zna pravilno srbsko govoriti, in so mu vsa na podbrežji Save in Donave ležeča mesta, trgi, ljudstvo in njih običaji znani, ker od tukaj se vsako leto na tisoče in tisoče plavov lesa prodaje v Srbijo in Bosno. Drugi slovenski kraji nemajo te prilike tako s Jugoslovani poznati se. Kadar nam novine prineso kakšno veselo novico iz bojišča Jugoslovanskega, se vse raduje; kadar pa pride žalostna novica, pa naše brate vse miluje... Denes na kvaterno sredo ob šesti uri zjutraj so se sv. maše brale za naše brate Jugoslovane pri farnej cerkvi v Mozirji. Nato smo šli v procesiji s štirimi duhovniki in molitvijo k podružnici v Kokarje. V cerkvi je bila najprej pridiga, kako se krščanskim našim slovanskim bratom godi. Po sv. opravilu pa se je za ranjence nabiralo. Nabrano z jednim zabojem šarpije vred smo odboru poslali. Gotovo bi bil v srce ginjen vsak Slovan tu, in bi bil sprevidel, kakšno sočutje, ljubezen in simpatije imajo Jugoslovani mej nami prostimi Slovenci.«¹²² Konec septembra je pripravilo koncert na »korist ranjencem na jugoslovanskem bojišču tudi dunajsko slavjansko pevsko društvo.«¹²³ Kot smo že omenili, je bilo na Slovenskem razen redkih izjem prirejanje podobnih akcij precej statično, zato avtor zaključuje z besedami:*

»Kaj pa na Slovenskem? Društva bi morala več večerov z dohodki za srbske ranjenike narajati.«¹²⁴

Leta 1878 se je zbiranje prispevkov delno obnovilo. Kranjska deželna vlada je dovolila konec januarja *»milodare nabirati in porabiti za srbske ranjence, kakor tudi za bolnice vseh narodov, ki se v rusko-turškeji vojski bojujejo.«¹²⁵ Predsednik prejšnjega podpiralnega odbora Horak in blagajnik Petričič sta naprošala Slovence, da »po svojej zmožnosti z malimi ali večjimi darovi v denarji, obleki, šarpiji itd. priteko trpečim slovanskim bratom na pomoč.«¹²⁶*

Solidarnost so v raznih oblikah pomoči pokazali tudi Slovaki. Ena izmed takšnih je bilo zbiranje denarnih prispevkov. Nekateri madžarski časopisi so sicer že od konca julija nastopali proti zbiranju denarja v korist beguncev iz Bosne in Hercegovine na avstro-ogrskih tleh, češ da to ne ustreza nevtralnosti monarhije. Kljub temu so Národníe noviny začele sredi avgusta 1875 zbirati finančna sredstva *»v korist družin za svobodo padlih borcev v Hercegovini«*, kar se je konec meseca preimenovalo v zbiranje *»v korist ranjenih Jugoslovancev in njihovih družin.«¹²⁷ Na Slovaškem v ta namen ni bil ustanovljen poseben odbor kot v Ljubljani in drugod, ampak je za to ves čas skrbelo uredništvo časopisa Národníe noviny, kjer je tudi objavljalo prejete zneske, in jih pošiljalo na dotična mesta.*

Sredi avgusta je časnik navedel prvi seznam darovalcev in prvi izkupiček, ki je znašal »le« 18 goldinarjev in 60 krajcarjev.¹²⁸ Do konca meseca so zbrali dobrih 70 goldinarjev. Med darovalci najdemo J. M. Hurbana¹²⁹ s prispevkom petih goldinarjev, očeta S. H. Vajanskéga, ki se je udeležil kasnejše avstro-ogrške okupacije. Pred tem je oktobra 1875 tudi sam daroval goldinar, z isto

¹²⁴ Prav tam.

¹²⁵ SN, 32, 8. 2. 1878.

¹²⁶ Prav tam.

¹²⁷ Písch, M., *Postoj Slovákov k východnej krtze 1875-1878, Slovanské štúdie, História, 11, 1971 (dalje: Písch, M., Postoj Slovákov ...)*, s. 161.

¹²⁸ NN, 94, 14. 8. 1875.

¹²⁹ Jozef Miloslav Hurban. *Živel je med leti 1817-1888. Bil je eden najpomembnejših osebnosti slovaške politike in literature 19. stoletja, vodilni dejavnik, ideolog in organizator narodnega gibanja, romantični pisatelj, urednik in izdajatelj. Od srede 30. let je deloval v krogu Ludevíta Štura, kodifikatorja slovaškega knjižnega jezika., Matovčík, A. a kol., Reprezentačný biografický lexikón Slovenska, Martin 1999 (dalje: Matovčík, A., Reprezentačný biografický lexikón ...)*, s. 130-131.

¹²¹ Luković P., *Stališče Slovencev ...*, s. 137.

¹²² SN, 222, 28. 9. 1876.

¹²³ SN, 217, 22. 9. 1876.

vsoto se mu je pridružila še žena Ida.¹³⁰ Vsota je do konca leta vztrajno naraščala in konec leta se je lahko uredništvo v Turčianskem Sv. Martinu pohvalilo z nabranimi 567 goldinarji in 79 krajcarji.¹³¹ V začetku aprila 1876 je akcija prenehala, skupna vsota zbranih prispevkov je znašala 707 goldinarjev, tri krajcarje in dva dukata «in natu- ra».¹³²

Denar so prispevali predvsem posamezniki, najdemo pa tudi prostovoljne organizatorje po slovaških mestih, med katerimi bi se nekateri skoraj znašli pred sodiščem.¹³³ Vsoto so dopolnjevale tudi narodno zavedne družine pri različnih priložnostih (poroka, krst, tudi pogreb), cerkveni, evangeličanski krogi, itd. V splošnem so prihajali prispevki predvsem iz zahodne in srednje Slovaške, medtem ko je bilo prispevkov iz vzhodne Slovaške manj.¹³⁴

»In začeli so odhajati mladi navdušeni ljudje, da se pridružijo vstajem v boju proti Turkom«¹³⁵

V vročem «bosanskem loncu» so se na strani upornikov borili tudi slovenski prostovoljci. Kot prvi med njimi se je postavil Turkom po robu tipograf Miroslav Hubmajer iz Ljubljane. »Med onimi, ki so se izmed ustašev najbolj odlikovali, je bil z žarečimi očmi iz Ljubljane došli prostovoljec Hubmajer.«¹³⁶ Na bosansko-hercegovskem bojišču se je znašel že dvajset dni po strelu »nevesinjske puške« in se hitro proslavil kot pogumen in izredno hraber vojak.¹³⁷ Predvsem se je izkazal pri obleganju turške karavle Drijen. Slovenski narod je v začetku septembra priobčil novico o tem dejanju. »Vstajem se je zelo važno zdelo, da bi trdnjavico Drieno, katera leži pol ure od avstrijske meje, v svojo oblast dobili. Začeli so tedaj Drieno oblegati, a brez uspeha. V noči 29. 8. splazi se Miroslav Hubmajer do stolpa trdnjave, da bi dovršil ta-le predrzni čin. Imel je soboj dinamitno patrono 30 funtov teško, užgal je netilno nit in potem splezal na stolp do strelne line, da bi patrono vrgel v stolp. A turška posadka je videla, kvišku planila in Miroslav je moral, da se reši, skočiti naglo iz stolpa doli. Dinamitna

patrona, katero je od sebe pognal proti stolpu, je vgasnila. Turki so vse puške za Miroslavom sprožili, a nobena ga nij zadela in Miroslav se je rešil na res čuden način.«¹³⁸

Obvestilo o tem, da je še živ, so njegovi starši prejeli sredi septembra. V pismu, ki jim ga je pisal, pravi: »Gotovo ste me uže šteli mej mrtve... Hvala mojej osodi, še vedno sem zdrav, vesel, srčan in pripravljen za novo delovanje.«¹³⁹ V pismu omenja tudi svoje potovanje v Cetinje, kjer mu je črnogorski vojvoda podaril »jako lep revolver s pasom vred in pridejal 60 patron.«¹⁴⁰

Novembra je Miroslav prispel za nekaj dni v Ljubljano na obisk k svojcem.¹⁴¹ Ljubljančani so mu priredili v čitalniških prostorih banket, kjer ni manjkal skoraj nihče izmed »narodnjakov« takratne ljubljanske inteligence. Vsi po vrsti so mu nazdravljali, Jurčič, Vošnjak, drugi člani odbora ter ostali. Za konec je Hubmajer »napil vsem onim, ki s peresom ali besedo na to delajo, da bode slovanski narod gotovo priboril si svobodno bodočnost.«¹⁴² Ob vrnitvi je sledil še banket v Zagrebu. »Mej petjem jugoslovanskih pesnij vrstile so se navdušene pomenapolne nazdravice, in so bile, kakor je lahko umeti, posebno Miroslavljeve, lepe in poetične, pa tudi politično važni so bili govori in z navdušenjem sprejeti.«¹⁴³

Javnost se je vznemirjala tudi ob raznih vesteh, ki so se izkazale za neresnične. Sredi januarja 1876 je namreč bralce Slovenskega naroda dohitela vest o Hubmajerjevi »zavratni« smrti,¹⁴⁴ ki pa je bila kmalu ovržena, saj se je konec meseca še uspešno bojeval s Turki.¹⁴⁵ Tudi Slovenec je pomiril svoje bralce. »Danes opoldne dobili smo od Miroslava poročilo. Hvala bogu, zdrav je in krepak. Vse je le zgolj izmišljija sovražnikov.«¹⁴⁶ Iz uporniških vrst se je umaknil februarja istega leta¹⁴⁷ in se »podal preko Trsta in Benedek v Švico, kamor je zdaj že došel. Nihče mu tega ne zameri, kdor premisli, kako hudo je moralo njega zboti to, ko je videl, da tudi tu malopridni ljudje reveže hočejo rabiti za svoje namene.«¹⁴⁸ A vseeno

¹³⁸ SN, 202, 5. 9. 1875.

¹³⁹ SN, 216, 23. 9. 1875.

¹⁴⁰ Prav tam.

¹⁴¹ SN, 255, 9. 11. 1875.

¹⁴² SN, 258, 12. 11. 1875.

¹⁴³ SN, 264, 19. 11. 1875.

¹⁴⁴ SN, 16, 21. 1. 1876.

¹⁴⁵ SN, 30, 8. 2. 1876.

¹⁴⁶ S, 10, 22. 1. 1876.

¹⁴⁷ Globočnik, D., Čujte Slovenci! ..., s. 38.

¹⁴⁸ S, 35, 23. 3. 1876.

¹³⁰ NN, 123, 21. 10. 1875.

¹³¹ NN, 152, 30. 12. 1875.

¹³² NN, 27, 4. 3. 1876.

¹³³ NN, 99, 24. 8. 1876.

¹³⁴ Pisch, M., Postoj Slovákovi ..., s. 161–162.

¹³⁵ Vošnjak, J., Južnoslovanski spominki ..., s. 510.

¹³⁶ SN, 198, 1. 9. 1875.

¹³⁷ Globočnik, D., Čujte Slovenci! ..., s. 38.

ni dolgo vzdržal, saj se je že maja oglasil iz Srbije. »Zbral je veliko vojsko ustajnikov, ki se v nekem gozdu pripravljajo, da prestopijo mejo in vdarijo na Turke... Kjer pokajo puške za osvobojenje naroda, tje njega vleče.«¹⁴⁹ Marca 1877 se je ponovno vrnil, tokrat na Kranjsko, v Ljubljano.¹⁵⁰

Ob Miroslavu Hubmajerju so »balkanski kotel« okusili še drugi. Dvajset dni po Hubmajerjevem odhodu v Hercegovino je Slovenski narod objavil poročilo o odhodu A. Sušnika, ki je delal pri uredništvu Slovenskega naroda kot korektor in prevajalec,¹⁵¹ v začetku oktobra pa omenja Karla Simončiča, ki »je šel čez mejo k Hubmajerjeveji četi.«¹⁵² Konec septembra je nekaj slovenskih prostovoljcev padlo v turško ujetništvo. Kot prvi je bil omenjen Valentin Česen, sicer avstrijski podčastnik. »Kakor se zdaj kaže, so ga Turki ujeli. Bati se je, da ga kot ustaša usmrte po turško!«¹⁵³ Za njegovo rešitev sta se v imenu njegovega očeta zavzela slovenska poslanca dr. Vošnjak in dr. Zarnik, ki sta zaprosila zunanjega ministra grofa Andrassyja, naj »blagovoli oteti Valentina Česna, ker je avstrijski državljani i člen avstrijske armade.«¹⁵⁴ Skope informacije omenjajo tudi Ivana Mejača, ki so ga Turki ujeli, in A. Kovačiča, ki naj bi mu odsekali glavo.¹⁵⁵ A kot se je izkazalo, je bil le ranjen in se je dva dni kasneje vrnil v tabor, rešil pa se je tudi Česen, ki je »jednega Turka sunil z nogo in skočil v Uno ter jo preplaval.«¹⁵⁶ V svojih spominih je Josip Vošnjak omenil še Viktorja Merlaka, sina ljubljanskega uradnika, ki je šel prav tako v boj, ranjenemu pa naj bi »Turki odrezali glavo. No vest se ni uresničila, in mož se je pozimi vrnil v Ljubljano s celo glavo.«¹⁵⁷ Slovenski narod je omenjal še Pogačnika, ki naj bi bil domnevno iz Ljubljane.¹⁵⁸ Verjetno je, da je bilo slovenskih prostovoljcev še več, a jih Slovenski narod ni posebej navajal. Sredi februarja leta 1876 je Slovenec povedal nekoliko več o Mejaču, in sicer, da je v Sarajevu »za pet let v težko ječo obsojen,« kar je, po mnenju pisca prispevka, »čudno ravnanje z Avstrijancem, ki je vrh tega še avstrijski vojak.«¹⁵⁹ A je odsedel manj, leto in še nekaj so ga držali Turki »pod klju-

čem«. V začetku marca 1877 je Slovenec objavil zgodbo, kjer je navedel njegove »turške izkušnje.«¹⁶⁰

Že konec julija 1875 so Národníe noviny obvestile slovaško javnost o tem, da so v boju na jugu udeleženi tudi slovaški možje. »Kdo so ti sokoli, ki so zgrabili za puško in pohiteli hrabrim junakom na pomoč?«¹⁶¹ Pozivi k udeležbi so bili prisotni tudi v drugih mestih. V okolici Trnave so se pojavile s širjenjem simpatij do upornikov ideje posameznikov, da bi tudi sami pomagali upornikom po svojih močeh.¹⁶²

Prva znana slovaška prostovoljca sta bila slovaška književnika A. S. Osvald (1839–1876), ki je v boju tudi izgubil življenje, in J. B. Bella (1836–1924).¹⁶³ Prostovoljcev s Slovaške je bilo še več, vendar jih zaradi skromnosti podatkov ni mogoče poimensko navesti. O številkah govori časopisje. Národníe noviny so pisale o šestih prostovoljcih iz Žiline, dveh iz Martina in še nekaj iz Budimpešte po poročilih budimpeštanskega tiska.¹⁶⁴ Gotova je bila tudi vest o sinu vidnega meščana iz Brezova, ki je odšel v Hercegovino.¹⁶⁵ Glede Slovakov na Balkanu se lahko prepričamo tudi v prijavi čeških prostovoljcev za pomoč upornikom.¹⁶⁶

Na bosansko-hercegovski upor se je odzvala tudi slovaška literatura. Na to temo je nastalo več pesmi. Národníe noviny so v rubriki Besednica v prevodih objavljale zgodbe iz južnoslovenskega okolja. Veliko je bilo člankov o geografsko-politični podobi slovanskega Balkana, o zgodovini protiturških bojev in podobno, kjer so pri prevajanju in objavljanju prispevkov odigrali pomembno vlogo J. Škultéty, S. H. Vajanský, F. Kutlík, K. M. Lehotský, S. B. Hroboň, B. Nosák, M. Medňanský, P. O. Hviezdoslav in drugi.¹⁶⁷

¹⁴⁹ S, 58, 18. 5. 1876.

¹⁵⁰ S, 32, 22. 3. 1877.

¹⁵¹ SN, 190, 22. 8. 1875.

¹⁵² SN, 228, 7. 10. 1875.

¹⁵³ SN, 219, 26. 9. 1875.

¹⁵⁴ Prav tam.

¹⁵⁵ Prav tam.

¹⁵⁶ SN, 220, 28. 9. 1875.

¹⁵⁷ Vošnjak, J., Južnoslovenski spomini ..., s. 510.

¹⁵⁸ SN, 219, 26. 9. 1875.

¹⁵⁹ S, 22, 22. 2. 1876.

¹⁶⁰ S, 28, 10. 3. 1877.

¹⁶¹ NN, 87, 29. 7. 1875.

¹⁶² NN, 119, 12. 10. 1875.

¹⁶³ Pisch, M., Postoj Slovákou ..., s. 163.

¹⁶⁴ NN, 107, 14. 9. 1875, NN, 108, 16. 9. 1875.

¹⁶⁵ NN, 119, 12. 10. 1875.

¹⁶⁶ NN, 142, 4. 12. 1875.

¹⁶⁷ Pisch, M., Postoj slovenského národního hnutí k oslobodzovacímu boju Srbou v 60. a 70. letech 19. století, Československé přednášky pro VIII. mezinárodní sjezd slavistů (Záhřeb 1978), Praha 1978; več o omenjenih literatih glej: Maťovčík, A., Reprezentačný biografický lexikón ...

»Naši Magjari so še večji protivniki Slovanov nego cislajtanski Nemci«¹⁶⁸

Vodilna naroda Avstro-Ogrske, Nemci in Madžari, so bili od vsega začetka nemirov na Balkanu nasprotniki kakršnekoli politične osvoboditve slovanskega elementa, zato so z vsemi silami nasprotovali krepitvi južnih Slovanov na Balkanu in morebitnemu nastanku večje slovanske države na razvalinah Turškega cesarstva. *»Nastop turške sile je bil poguben za velik del sedanjih avstrijskih dežel, a tudi propad Turkov, pravijo, je nevarnost za sedanjo Avstrijo. Od kod ta nevarnost? Od Jugoslovanov samih! Avstrija ne more trpeti ob svojih južnih mejah slovanske države, kajti ona bi bila za njo pogubna, ker bi imela vse simpatije avstrijskih Jugoslovanov zase. Bati se je, da bi ne bila taka država središče, okrog katerega bi se prej ali pozneje zbrale vse jugoslovanske dežele. Zato je bolje, da Turčin ostane gospodar svojih Slovanov še dalje.«*¹⁶⁹ Slovenski narod je te domneve skušal ovreči. *»Da bi Avstriji ne pretila večja nevarnost od nobene strani, nego jej namišljeno preti od Jugoslovanstva! Varna bi bila Avstrija v svoji integriteti, kajti nova samostojna jugoslovanska država bi bila najboljša sosedna Avstrije, ker bila bi urejena država, kot je Srbija; brez over bi se avstrijski industriji odprli njeni trgi; bila bi Avstrija učiteljica svoje nove sestre v državnem življenju. In avstrijski Slovani, zadovoljeni v svojih pravičnih narodnih zahtevah, bili bi tudi zadovoljni v svojem starem domu.«*¹⁷⁰

Glede protislovanske politike Nemcev na eni in Madžarov na drugi strani je Slovenski narod kot slovanski časnik povzel usmeritev anonimnega pisca, očitno slovanske krvi, iz Budimpešte. *»V sedanji borbi turških Slovanov izražujejo naši Magjari in cislajtanski Nemci svoje simpatije na ravnost na Turka. Najvernejši izvršitelj magjarskih nakan je Andrassy. Andrassyju bi najljubše bilo, da bi magjarski honvedi v Bosno in Hercegovino marširali in Turkom pomagali Slovane zatreti.«*¹⁷¹ Nakane nemških vodilnih krogov so bile podobne. Avtor članka je razmišljal zelo pesimistično. *»Ti računajo tako: Če Turček ostane Turek in Jugoslovan njegov rob, potem bomo brez over nadaljevali lahko svoje*

*delo germaniziranja avstrijskih Slovanov, ter jih pripravljali za prihodnje veliko-nemško gospodarstvo. Nemško carstvo bode imelo lehek pot do Adrije, ker bode našlo avstrijske Slovane, kolikor toliko bolj pripravljene, germanizirane, in ker jej Turek kot prijatelj njen ne bode na tem potu delal nobenih ovir. Ko bi pa ustala na jugu samostojna slovanska država, potem bi šla germanizacija veliko težavnije, in pot do Adrije bi bil zastavljen z jugoslovanske nove države bajoneti na strani avstrijskih.«*¹⁷²

Nemška in madžarska politika je v Slovenskem narodu le redko našla kakšno pohvalno besedo glede slovanskega juga. Časnik ji je zameril predvsem preveliko naklonjenost Turčiji. *»V Avstriji imamo na Dunaji in na Ogerskem Turkom prijatelje, kateri so Avstriji na kvar, boje se Slovanstva. Od kar je vstaja buknila stala je Avstrija sicer neutralna, vendar se je bolj nagibala Turkom. Od kar pa je bil shod dveh cesarjev, avstrijskega in ruskega, če se strogo neutravno vesti. Da bi ona bila to uže poprej storila, kakor smo vedno priporočevali, veliko bolje bi storila, ker bi si bila stare simpatije turških kristijanov ohranila.«*¹⁷³ Slovenec prav tako ni bil prizanesljiv. *»Žalibog imamo po deželi mnogo ljudi, ki se za Turka poganjajo. Imamo jih dvojne sorte. Prvi simpatizirajo s Turki iz golega sovraštva do Slovanov. K tej vrsti ljudi štejem domače in tuje nemčurje niže vrste, uboge na duhu, katerih pamet ne sega dva dni naprej v prihodnost... Druge vrste turški prijatelji so večidel vodje prvih. Tudi ti drže s Turki kot s tlačilci Slovanov, ali le zato, ker se boje Slovanov, kateri bi jih utegnili prerasti in zadušiti njihovo sedanjo moč ter uničiti sedanji sistem, pod katerim se jim tako dobro godi. Po deželi jih je največ med različnimi c. k. uradniki, samostojni prijatelji Turkov so le redki.«*¹⁷⁴

Ko so se konec julija 1876 začele pojavljati v tisku novice, da naj bi Avstro-Ogrska zasedla del Bosne zaradi turškega nasilja, ker *»tega škandala in teh grozodejstev trpela ne bode,«*¹⁷⁵ je časopisje takoj postreglo s sovražnim nemškim in madžarskim stališčem. *»Nemci in Magjari še zdaj vpijejo proti temu. Ali ne iz gledišča koristi državine, nego ker se boje prirastka slovanskega prebivalstva. Mi smo s tem prirastkom zadovolj-*

¹⁶⁸ SN, 206, 11. 9. 1875.

¹⁶⁹ SN, 209, 15. 9. 1875.

¹⁷⁰ Prav tam.

¹⁷¹ SN, 206, 11. 9. 1875.

¹⁷² SN, 209, 15. 9. 1875.

¹⁷³ SN, 168, 23. 7. 1876.

¹⁷⁴ S, 90, 3. 8. 1876.

¹⁷⁵ SN, 171, 28. 7. 1876.

ni, ker nam bode s časom v slovanskem duhu podporen. Pa tudi iz tega, ker smo boljši Avstrijci nego tisti prusijanski Nemci, ki teže na sever ne v Avstrijo.«¹⁷⁶ Zasedba se je zdela smiselna tudi zaradi naravnega bogastva in s tem povezane bližine morja, kjer je Avstrija že bila gospodar. A vendar so se spet našli nekateri, ki jim naštetu ni bilo po godu. »Bosna in Hercegovina, kateri nemško židovstvo črti, sta slovanski deželi in ker mu tam ne cvete upanje za »gšeft« in »švindl« in katerih sploh ne pozna, jako sta rodovitni deželi. Neizmerno bogastvo lesovja, premoga in železa je še zakopanega v drobu teh dežel, toliko, da ga zemlja kar iz sebe meče in se blago na površji nahaja. Ako torej Avstrija utegne objeti te faktorje, ter jih sebi ukoristiti vsled bližine morja za svoje pomorstvo, kdo bi dvomil, da te dežele utegnejo postati za našo Avstrijo tako neizmerne važnosti. Ker pa je za razvitek pomorstva potreba ladije, za le te pa mnogo surovega materiala in bi ravno tega nam Bosna in zgornja Hercegovina podala v obilnej množini, to je očitno kolike važnosti je za Avstrijo pridobitev teh dežel. Le zagrizenost, politična mržnja do Slovanstva, neprijateljstvo do Avstrije morje odvrniti aneksijo dežel, katere bi vsled geografične lege uže morale Avstriji pripadati, ako bi tudi v njej bivajoči narod ne bratil se z nami po rodu, krvi in jeziku. Politično tihotapstvo, preslepljenost, strast utegnejo pa res nam še ukrasti blizu uso nadepolno prihodnjost, ker sedaj mogočna stranka v Avstriji... je protivna Slovanstvu in državi.«¹⁷⁷

A strasti so se vendarle pomirile. Anonimni pisec, Slovenec, ki je očitno živel na Dunaju, je ocenil, da so se strani nekoliko sprijaznile z različnimi stališči glede bosanskega vprašanja. »Razprave o aneksiji Bosne so za zdaj prenehale. Zanimive so bile na vsako stran. Naletel sem na izjave, ki sicer niso naravnost za aneksijo, a vsekakor kaže, da se tudi Nemec ne bode protivil proti aneksiji, ako bi se imela istinito izvršiti. Višji krogi, kakor trde, so za pridobitev Bosne, ker bi bila za Avstrijo zelo koristna.«¹⁷⁸

Nemce in predvsem Madžare je zelo razburil vstop Srbije v vojno proti Turčiji, saj jih je bil velik del za ohranitev turškega dela Evrope in ohranitev starih, proti Slovanom naperjenih pozicij. »Souvažnost do Slovanov se v nekaterih kro-

gih nij nikdar bolj kazala kakor ravno zdaj ob jugoslovanskej vojski. Hudo se Magjari in naši Nemci ter nemškutarji na Srbijo repenčijo, samo ker nij ne nemška ne magjarska. Posebno Magjari se jeze, divjajo in razgrajajo vsak dan, da ne bodo nikoli popustili, da bi se turški Srbi zjedini-li. Magjari celo za gotovo prorokujejo, da če zmaga Srbija Turke bode naša vojska marsirala proti njim, da jim osvojeno Bosno vzame, ker Srbija ne sme večja biti. Ker se Magjari boje Bosno in Hercegovino našej državi priklopiti, češ da bi potem bilo zopet preveč slovanskega elementa v njej.«¹⁷⁹

Da je bil velik del Madžarov naklonjen turški politiki, zgovorno priča madžarska deputacija v Carigrad v prvih dneh januarja 1877. Madžarski študentje so namreč »našli staro sabljo, ki jo je pred par stoletji izgubil neki turški paša v krvavej vojski. To sabljo so izbrusili in olepšali ter jo sklenili pokloniti slovanomoritelju Turku Abdul Kerimu.« Petega januarja je deputacija prispela v Trst. Le malokdo je vedel za njihov prihod, sicer bi jih »Tržačanje sprejeli, kot se spodobi takim zastopnikom in slaviteljem neobraženosti sedanjega stoletja. Magjare je bil moral prej ko ne kdo posvariti, da so bili tako zgodaj prišli na parobrod, ki je imel točno ob dveh odriniti. Sreča njih, ker ne vem, kako bi se jim bilo godilo, ko bi se bili le malo dlje mudili v gostilnici. Prej ko ne v hlačah skrite sablje ne bi bili prinesli na parobrod, kajti razkačena množica, ki se je bila le malo prepozno zbrala, bi jo bila vzela in vtopila na dnu morja. Prej ko ne, bi bili tudi oprali marsikakega Magjara, da bi se mu bila nekoliko bolje svetila magjarska olikanost.«¹⁸⁰ Narodne novine, ki so se sicer le poredko opredeljevale do Nemcev in Madžarov, se temu niso mogle izogniti. Pisec je dejal, da »so si natakneli svojo kulturo na meč in si s tem postavili žalosten spomenik v zgodovini evropske civilizacije.«¹⁸¹ Ko je prispela turška delegacija maja 1877 v Budimpešto, so Slovaki slavnostno protestirali proti temu, da se simpatije, ki jih izražajo Madžari Turkom, prikazujejo kot volja celotne Ogrske.¹⁸²

Dunajski Slovenci so se strinjali s svojimi rojaki na Slovenskem. Glede Madžarov in Nemcev so imeli vsi Slovani podobno mnenje. »Našim turškim Magjarom je uže mnogo one korajže v hlače

¹⁷⁶ Prav tam.

¹⁷⁷ SN, 173, 30. 7. 1876.

¹⁷⁸ SN, 185, 13. 8. 1876.

¹⁷⁹ SN, 153, 7. 7. 1876.

¹⁸⁰ SN, 5, 9. 1. 1877.

¹⁸¹ Ptsch, M., *Postoj Slovákov ...*, s. 166.

¹⁸² NN, 53, 5. 5. 1877.

zdrknilo, s katero so leto i dan na veliko Rusijo psovali. Varanje o Turčiji, o kojoj so si domišljevali velikanskih uspehov naprotiv Rusiji, jim je sedaj uže očito, i velik strah jih obhaja tim dalje tim huje. S Turčijo pade zadnji steber magjarskih nadej... Avstrijski Slovan je navdušen za Rusa, ker je šel v boj za svobodo, vero svojega tlačenege brata, ker je Rus podvzel veliko delo razširiti civilizacijo v orijentu, kjer je vladal sto in sto let krut barbarizem uničevaje, teptaje vse, kar mora biti svetega tudi neizobraženemu človeku. Magjar in židovski Nemeč navdušujeta se za kletega roparja, požigalca, skrunitelja, barbara v najjasnejšem pomenu besede, a Slavjan avstrijski za borilca prave svobode, za borilca vere, za uničitelja azijskega barbarizma.¹⁸³

Madžarski turkofili so organizirali, tudi v slovaških mestih, prireditve, na katerih so slavili turške vojaške uspehe. S tem so hoteli vzbuditi vtis enotnega stališča celotne Ogrske do rusko-turške vojne. Ker je slovaški tisk ob tem ostal ne-dejaven, je na to reagiral slovaški pesnik P. O. Hviezdoslav¹⁸⁴, ki je na proturško madžarsko stališče za Slovake in Slovaško odgovoril s pesmijo Serenada, kjer se je zavzel za skorajšen konec slovanskega »suženjstva«, katero je Madžarom več kot ustrezalo, in konec madžarskih turkofilskih upov.¹⁸⁵

Madžari se niso mogli privaditi na nove razmere v evropski politiki. Še naprej so udrihali po Slovanih in slavili svojo prijateljico Turčijo. »Rusija je Turčijo prijela, Rusija žuga magjarski državi, Rus je naš sovražnik, Turek je naš dober prijatelj, ruske zmage so naša pobitja, turški junaki za nas bitve bijejo.« Potem ko je avstrijski cesar in ogrski kralj Franc Jožef »napil ruskemu carju, in sicer ne le kot svojemu prijatelju, ampak tudi kot svojemu zavezniku,« jim je delno zaprlo us-

ta. »To kaže, da je z magjarskim vplivom uže popolnem pri kraji. Zdaj bode kmalu bolje moglo biti za vse narode v Avstriji.«¹⁸⁶ A kljub temu so se še našli gorečneži, ki so hoteli Turkom pomagati na lastno pest. »Madjarom ni dovolj, da svoje sočutje izrazujejo za svoje turške prijatelje, oni so jim hoteli tudi dejansko na pomoč hiteti. V ta namen so hoteli osnovati ogersko vojno, ki bi se bila skrivaj na Erdeljskem blizu rumunske meje zbrala in čez Rumunijo Turkom hitela na pomoč. Gosposke pa so še o pravem času tej reči na sled prišle in so zasačile mnogo orožja, in strelijava, ki so ga bili za omenjeno vojno poslali.«¹⁸⁷

Pred končnim zlomom Turčije so nekateri madžarski in nemški časniki še vedno pozivali »našo monarhijo na krvavo vojno proti slovanskej Rusiji, češ, da »naše interese« v orijentu oškodava.«¹⁸⁸ Slovansko mnenje je bilo jasno. »Slovanje v Avstriji, kateri smo prepričani, da osvobojenje slovanskega juga in razbitje Turčije v Evropi nij na škodo ampak je na korist Avstrije in njene bodočnosti, blagoslovljamo Rusijo in njeno orožje in nečemo nobene vojske zoper njo.«¹⁸⁹

Junija 1878 je avstro-ogrsko politiko napadel slovenski poslanec v državnem zboru dr. Vošnjak. Predvsem je grajal njen odnos do vzhodnega vprašanja od začetka upora, saj ga je sprva ignorirala, kasneje pa hotela upor z vsemi sredstvi zatreti in priznati nedotakljivost in celovitost Turčije. Napadel je tudi zunanjega ministra grofa Andrassyja. »Vsaka velevlast, ki sploh še računa na kako bodočnost in se hoče še v bodočnosti razvijati, z veseljem vsako priliko poprime, da svoje ozemsko posestvo povekša. Grof Andrassy je dvakrat odbil priliko, ki se mu je ponujala, da bi bili brez boja za seli in osvojili Bosno in Hercegovino, on nij sprejel ruske ponudbe, kakor da bi narejenje rodovitih razmer na naših mejah in pridobjenje tako lepe, rodovitne, velicega razvoja zmožne dežele, kakor je Bosna, ne bila potreba, da nujna potreba za Avstrijo zlasti za njene južne dežele. Mi bi bili Bosno in Hercegovino brez boja dobili in morda ne z večjo denarno žrtvo, kakor so ti 60 milijoni.«¹⁹⁰ Mi bi bili Bo-

¹⁸³ SN, 123, 2. 6. 1877.

¹⁸⁴ Živel je med leti 1849–1921. Po poklitcu je bil pravnik. Bil je eden izmed največjih slovaških pesnikov, glavni predstavnik slovaškega literarnega realizma. Njegova tematika je bila raznovrstna. Segala je od ljudskih, filozofskih, biblijskih motivov do mottov, vzetih iz narave. Predstavljal je novo umetniško občutenje socialnih problemov in človekove notranjosti. V svojem delu je ujel človekov intimni svet, obenem pa razmišljal o pesnikovem poslanstvu in njegovi vlogi v družbi., Autorji: Dobriková, M., Domaracká, J., Kurincová, E., Kušteriková, N., Komora, P., Pöss, O., Škvarna, D., Takáč, L., odgovorni urednik: Maráky, P., Osobnosti slovenských dejín, multimediální slovník (dalje: Dobriková, M., Osobnosti slovenských dejín, multimediální slovník...), Bratislava 1998.

¹⁸⁵ NN, 117, 2. 10. 1877.

¹⁸⁶ SN, 209, 14. 9. 1877.

¹⁸⁷ S, 110, 2. 10. 1877.

¹⁸⁸ SN, 40, 17. 2. 1878.

¹⁸⁹ Prav tam.

¹⁹⁰ Andrassy je zahteval 60 milijonov goldinarjev, s čimer bi si na berlinskem kongresu zagotovil večji vpliv, po drugi strani pa bi imel sredstva za mobilizacijo vojske. »On zahteva 60 milijonov, da bi mu bilo mogoče vplivati na kongresu, da bi imel uže nekaj denarja pripravljene za mobilizacijo,« SN, 67, 22. 3. 1878.

sno in Hercegovino lahko imeli, ko bi bil stal na čelu vnanje politike mož s pravim avstrijskim programom in ne en mož, kateri ne le avstrijske, temuč razmere vsega sveta gleda skozi samo magjarska očala.«¹⁹¹

Okupacija Bosne in Hercegovine

Avstro-ogrška monarhija je 29. julija 1878 izvršila dejanje, ki ga je odobril Berlinski kongres. Glavni del njene armade je namreč tega dne prekoračil reko Savo in vkorakal v Bosno in Hercegovino z namenom, da bi jo kar najhitreje in z najmanj stroški in sredstvi okupiral. Grof Andrassy je bil prepričan, da zadostuje za zasedbo in pomiritev Bosne in Hercegovine ena sama stotnija z godbo na čelu.¹⁹² Kot pa se je kasneje izkazalo, je dvojna monarhija naletela na oborožen odpor tamkajšnjega muslimanskega prebivalstva.¹⁹³

Med okupacijo se je v Bosni in Hercegovini borilo okrog 20.000 slovenskih obveznikov,¹⁹⁴ zlasti v 7. pehotni diviziji, v kateri so bili pretežno Slovenci.¹⁹⁵ Še pred začetkom okupacije so slovenski časopisi začeli zbirati prostovoljne prispevke za siromašne družine, katerih očetje so morali oditi v vojsko. Tako je Slovenski narod pozival ljudi, naj zbrane denarne prispevke pošiljajo Kranjskemu deželnemu odboru v Ljubljani ali pa naj to storijo po svojih okrajnih glavarstvih in občinah. Nadaljuje pa takole: »Spolnivi svojo dolžnost do cesarja in domovine, morali so nagloma zapustiti svoj dom, družinam njihovim pa vsled tega pretijo nadloge vsake vrste in siromaštvo. Komu bi tedaj misel na to žalostno osodo ne ganila srca, kedo bi pri takej revii ostal

še hladne krvi.«¹⁹⁶ Poleg pozivov za zbiranje denarne pomoči revnim družinam vojaških nabornikov so Slovenci prirejali tudi razne prireditve. V nedeljo, 28. julija, je bila v ta namen organizirana velika zabavna prireditev »v podporo po odhodu naših rezervistov v Bosno zapuščenim sirotam.«¹⁹⁷

Avstro-ogrsko okupacijsko armado so sestavljali fantje in možje iz obeh delov monarhije. Kar dve tretjini vseh enot je prihajalo iz Transilvanije.¹⁹⁸ Med njimi so bili tudi polki, ki so bili vsaj delno dopolnjeni iz Slovaške. Gre za pet bataljonov 26. ostrihomskega polka, dva bataljona 71. trenčinskega polka, pet bataljonov 72. bratislavskega pešpolka in bataljone 70. pešpolka, ki so se dopolnjevali v dopolnilnem rajonu Banská Bystrica.¹⁹⁹ Zato je samo po sebi razumljivo, da je slovaški tisk posvečal pozornost dogodkom na Balkanu tudi v času okupacije. Ko je habsburška monarhija v juliju dobila zeleno luč, se je tudi slovaško časopisje začelo resneje posvečati tej problematiki. Sicer novic o slovaških vojaki in o kakršnihkoli akcijah v njihov prid oziroma v prid njihovih družin, kot beremo v Slovenskem narodu, ni zaslediti, so pa Národné noviny še pred začetkom operacij prinašale vsebine, ki so se nanašale na Bosno in Hercegovino. Članki so se sicer v prvi vrsti ukvarjali z razvojem dogodkov na kongresu, po njegovem koncu pa so javnost obveščali o pripravah vojske, ki »naj bi že danes oziroma jutri prekoračila Savo in prodrla v Bosno in Hercegovino.«²⁰⁰

Večjih prispevkov glede Bosne in Hercegovine s slovaške strani v juliju ni bilo, saj je časnik objavil le dva članka na to temo. Prvi je obravnaval sklepe kongresa in se spraševal, na kakšen odziv bo armada naletela ob prestopu meje, ali se bo »okupacija Bosne izvršila brez prelivanja krvi.«²⁰¹ V nadaljevanju je podal svoje zadržano stališče do celotne okupacije. »Kar se tiče same okupacije, smo že večkrat izrazili svoje mnenje in dejali, da nikakor ne soglašamo s tem, da bi se z narodi ravnalo kot z mrtvim materialom, ki ga lahko kamorkoli vržeš ... Izjavili smo, da bi se naj tudi narod Bosne in Hercegovine sam odločil nad svojo nadaljnjo usodo ... Če pa se temu

¹⁹¹ SN, 137, 16. 6. 1878.

¹⁹² E. von Wertheimer, *ptsec njegove biografije, navaja, da je verjel poročilu, ki mu ga je postal 4. julija konzulat v Sarajevu*: »Der ganze Einzug in Bosnien werde einem Paradenmarsch gleich...« Naprej pa pravi: »Damals, tat er auch scherzweise den Ausspruch: er getraue sich mit einer Kompagnie Husaren und einer Musikbande die Okkupation durchzuführen ...«. Wertheimer, E., o.c. III, Stuttgart, s. 153–154, v: Luković, P., *Stališče Slovencev ...*, s. 335.

¹⁹³ O tem glej: Luković, P., *Stališče Slovencev ...*, s. 334–336. Prim tudi: Andrejka, J., *Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini 1878*, Celovec 1904, Ekmečić, M., *Ustanak u Bosni 1875–1878*, Sarajevo 1960, s. 348–364, Božić, I., Čirković, S., Ekmečić, M., *Dedijer, V., Istorija Jugoslavije*, Beograd 1972, s. 315–330, *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878 godine u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1979.

¹⁹⁴ SN, 206, 8. 9. 1878.

¹⁹⁵ SN, 227, 3. 10. 1878.

¹⁹⁶ SN, 161, 17. 7. 1878.

¹⁹⁷ SN, 170, 27. 7. 1878.

¹⁹⁸ Dangl, V., Segeš, V., *Vojenské dejiny Slovenska III*, Bratislava 1996, s. 158–159.

¹⁹⁹ Prav tam.

²⁰⁰ NN, 77, 4. 7. 1878.

²⁰¹ Prav tam.

narodu drugače ne bi dalo pomagati, pa bi z Gospodom Bogom to ozemlje okupirali.«²⁰² Avtorja drugega članka s konca meseca je zanimalo, kaj monarhija tam navsezadnje hoče. »Naši sinovi stojijo že skoraj z nabitimi puškami na mejah Bosne in Hercegovine, toda v tem pogledu še mi do zdaj nimamo nalitega čistega vina.«²⁰³ V nadaljevanju je navajal, da »gremo tja uwajati civilizacijo, red in zakonitost in s tem osrečiti tamkajšnje zatirano ljudstvo,« in da »pred našim vkorakanjem na njeno slovansko zemljo mora biti prepričana, da prodiramo tja kot prijatelji.«²⁰⁴

Zaradi zavlačevanja Dunaja z okupacijo sta postajala na Slovenskem v juliju nestrpnost in pričakovanje vsak dan večja. Časopisje je glede tega namenilo precejšnjo kritiko dunajski vladi. Slovenec je objavil članek, kjer je bil pisec očitno nezadovoljen z nadaljnjim odlašanjem okupacije. Pravi, da z okupacijo zavlačujejo zaradi močne opozicije, zlasti na Madžarskem in da je zato preloženo vkorakanje avstro-ogrskih čet do konca meseca.²⁰⁵ Slovenski narod je pred začetkom okupacije predstavil materialno pomoč odporiškemu gibanju in beguncem iz Bosne in Hercegovine kot glavni razlog takojšnje okupacije, s čimer bi sovražniku preprečili, da z oboroženim odporom onemogoči uresničitev okupacijskega mandata.²⁰⁶

Ko je tisk konec julija razširil novico o skorajšnjem začetku operacij, jo je slovenska javnost sprejela večinoma z velikim zadovoljstvom. Glavni poveljnik avstro-ogrskih okupacijskih čet je 25. julija 1878 v imenu avstrijskega cesarja in ogrskega kralja poslal prebivalcem Bosne in Hercegovine razglas, ki pravi, da je Avstro-Ogrska dobila od velikih sil in tudi s sultanovim soglasjem nalogo, da v Bosni in Hercegovini uvede red, mir in osebno varnost, zato naj njene vojake sprejmejo kot prijatelje in ne kot okupatorje. V celoti ga je objavil Slovenec s komentarjem, ki je po vsej verjetnosti veren odraz takratnega mnenja večine Slovencev. »Vsem skupaj in vsakemu posebej namreč zagotavlja varstvo in spoštovanje življenja, vere in imetja in da to niso samo prazne besede, nam je porok vojaška uprava, ki se ima v teh deželah vpeljati, ki je sicer stroga in odločna, pa skoz in skoz zanesljiva

in pravična. To nam daje veselo nado, da se bo avstrijska oblast ne le pri bosenskih in hercegovinskih prebivalcih, ampak tudi v sosednih deželah zadobila zaupanje in vsestransko spoštovanje.«²⁰⁷ Istega dne so tudi Národné noviny objavile razglas, ki se konča z apelom, namenjenim prebivalcem Bosne in Hercegovine: »Sprejmite naše vojake kot prijatelje, pokoravajte se oblasti, nadaljujte s svojim delom in vaše imetje bo ostalo nedotaknjeno.«²⁰⁸

Večinsko prepričanje Slovencev o koristnosti okupacije je temeljilo med drugim tudi na tem, da jim bo prinesla ekonomske in politične koristi. Zanimiv članek je objavil Slovenski narod. Piše, da je Bosna plodna dežela, kjer bi lahko našli dostojno zaposlitev številni kmečki delavci. »Čemu nam potem Amerika, ako imamo bližje kraje, kamor si slovenski ratar lahko gre iskat sreče domá pogrešane? Ker bodo za zasedbo angažirani predvsem slovanski polki«, je še sporočal isti dopis, »naj obe pokrajini urejajo Slovani, ne pa Nemci in Madžari.«²⁰⁹ Zato so z velikim zadovoljstvom sprejeli imenovanje generala Josipa Filipovića za poveljnika vseh okupacijskih sil. Bili so prepričani, da se bo kot Hrvat zavzemal za to, da bo okupacija v korist slovanskih narodov v habsburški monarhiji.²¹⁰

V istem časopisu je lahko bralec prebral, da se bo z avstro-ogrsko zasedbo obeh pokrajin slovanski živelj občutno povečal, da bo prišlo do prevlade Slovanov nad Nemci in Madžari, kar bo privedlo do zloma dualizma ter do prehoda vodilnih pozicij iz nemških in madžarskih rok v roke Slovanov. Pisec je v začetku popolnoma odobral vkorakanje avstro-ogrskih čet v Bosno in Hercegovino, »ker pričakujemo, da z okupacijo in osvojenjem teh dveh slovanskih dežel bode se slovanski živelj v monarhiji pomnožil ter okreščal ter tako še prej in gotovejši k zmagi prišel, če prav ne precej, pa polagoma. Isti instinkt so imeli Magjari in Nemci, zato so z vsemi štirimi upirali se okupaciji Bosne, dokler so mogli.«²¹¹ V nadaljevanju je članek zavračal tezo nemških in madžarskih časopisov, češ da bo glavna naloga okupacije paralizirati panslavizem na Balkanu, z naslednjimi besedami: »Brezuspešen trud! Nemci in Magjari vedo davno, da jim je začelo Slovanstvo nevarno biti ne zunaj, temuč znotraj

²⁰² Prav tam.

²⁰³ NN, 88, 30. 7. 1878.

²⁰⁴ Prav tam.

²⁰⁵ S, 75, 13. 7. 1878.

²⁰⁶ SN, 168, 25. 7. 1878.

²⁰⁷ S, 82, 30. 7. 1878.

²⁰⁸ NN, 88, 30. 7. 1878.

²⁰⁹ SN, 166, 23. 8. 1878.

²¹⁰ SN, 150, 4. 7. 1878.

²¹¹ SN, 177, 4. 8. 1878.

državnih mej in da se vnanji panslavizem z uvelenjenjem Bosne in Hercegovine Avstriji ne bo oslabil, a da se bode Nemštvo, zlasti pa Magjarstvo v notranjem monarhije izročilo Slovanstvu.«²¹² Sledila je še podpora slovenske javnosti takšni okupaciji, ki mora dati prebivalcem Bosne in Hercegovine svobodo in ki naj bi hkrati popravila politični položaj Slovencev, kot tudi drugih slovanskih narodov v monarhiji, se pravi, preureditev monarhije na federativni osnovi, iz česar kasneje seveda ni bilo nič. Uresničile so se Andrassyjeve napovedi, ki so jih imeli Slovenci za utopične: namesto poloma je prišlo do utrditve dualizma, s čimer se je rešitev jugoslovanskega vprašanja odložila za daljši čas.

Na tem mestu se ustavimo še pri nasprotnikih okupacije, kot pa smo lahko razbrali iz časopisja, jih v večji meri ni bilo. Politik in publicist Henrik Tuma, sodobnik teh dogodkov, sicer trdi v svojih spominih, da je bilo nasprotovanje avstro-ogrski okupaciji tedaj živo. Po koncu rusko-turške vojne 1877 s popolno zmago Rusov, ko je bilo veselje na višku, je »naslednje leto sledila avstrijska okupacija Bosne in Hercegovine. Javno mnenje je bilo pri nas proti avstrijskemu početju in ko so avstrijsko okupacijsko vojsko doletele prve nezgode, smo ji to prav privoščili.«²¹³ Odločen nasprotnik zasedbe Bosne in Hercegovine je bil tudi slovenski pisatelj Fran Maselj-Podlimbarski, sicer od leta 1878 oficir v avstro-ogrski vojski. Njuno stališče so delili še drugi ugledni Slovenci.²¹⁴

Avgusta, ko se je prejšnje stanje začelo razvijati v dinamično dogajanje, se je število člankov in prispevkov na obravnavano temo seveda povečalo. Takoj naslednjega dne je bila slovaška javnost, ki je prebiralala Narodne novine, obveščena o začetku okupacije. Bralec je zasledil tudi misel, da je ta »dan in dogodek in za Avstro-Ogrsko in za vzhodne dežele zares zelo pomemben,« saj je njena naloga »osvoboditi nesrečno bosansko in hercegovsko ljudstvo iz suženjstva različnih begov in ag, ki mu sesajo kri /.../ in storiti vse, kar bi ljudstvo gmotno in duševno povzdignilo.«²¹⁵ To pomeni, da je slovaško časopisje enačilo okupacijo z osvoboditvijo krščanske raje iz-

pod turškega jarma, podobno stališče je vladalo tudi na Slovenskem.²¹⁶ Časnik je v nadaljevanju bralce obveščal o operacijah, res pa je, da so se vesti pogosto iz številke v številko ponavljale, tako da lahko o podobnih novicah beremo v več številkah zapored. V začetku avgusta je beseda še vedno tekla okrog vprašanja, kako se lotiti okupacije, saj je bilo namigovanj in poročil o tem, da so naleteli na oborožen odpor, vedno več, in okrog tega, kaj sploh »hočemo v tej Bosni.«²¹⁷ Na to je odgovarjal naslednji članek s strani vladnega madžarskega tiska. »V Bosni in Hercegovini bomo zatrli ta strašni »panslavizem«... (Tam) živi slovanski narod, kot v Srbiji in Črni gori, in da se torej te imenovane dežele nekoč ne bi združile in ustvarile močne slovanske države na naših južnih mejah, pa se bomo 'mi' z zasedbo Bosne in Hercegovine zabili kot klin med Srbijo in Črno goro in na ta način to vez za vedno onemogočili in izpolnili 'svojo misijo',²¹⁸ medtem ko je opozicija v istem prispevku trdila, da bo prav okupacija okrepila panslavizem, da se bo slovanstvo osvobodilo in pomnožilo slovanski življ v monarhiji, kar bo ogrozilo celoten dualistični sistem, steber Avstro-ogrške monarhije.

Ob tem se je pisec Narodnih novin ukvarjal z vprašanjem, kako bo bosansko-hercegovsko ljudstvo sploh sprejelo avstro-ogrsko politiko na svojih tleh. Ugotavljal je, da »je potrebno slovanski program tudi praktično zanesti v Bosno in Hercegovino, kajti zastoj jim bodo ponujali svobodo in enakopravnost, dokler sta v Avstro-Ogrski le na papirju... Vzajemnost Slovanov je tolikšna, da naš glas seže tudi za Savo in ima odmev v balkanskih gorah... Dokler Slovani v Bosni in Hercegovini ne zaslišijo z naše strani potrdila o naši svobodi in enakopravnosti, dotlej ne bodo imeli niti simpatij niti zaupanja do Avstro-Ogrske.«²¹⁹

O vojaških operacijah avstro-ogrskih čet v Bosni in Hercegovini je bila tudi slovenska javnost podrobno obveščena. Poročila slovenskih časopisov so bila pravočasna, izčrpna in objektivna, kar velja predvsem za Slovenski narod, ki je imel na bojiščih v času okupacije posebne dopisnike in je dobival poročila iz prve roke. Tako je lahko

²¹² Prav tam.

²¹³ Henrik Tuma, *Iz mojega življenja, Spomini, misli in zapovedi*, Ljubljana 1937, str. 81-82, v: Petko Luković, *Stališče Slovencev ...*, s. 352.

²¹⁴ Janez Rotar, *Socialna in politična misel Podlimbarskega*, Ljubljana 1969, str. 78-84, v: Petko Luković, *Stališče Slovencev ...*, s. 353.

²¹⁵ NN, 89, 1. 8. 1878.

²¹⁶ Melik, V., *Odmev dogodkov ob okupaciji Bosne in Hercegovine 1878. na Slovenskem*, v: *Otpor austrougarske okupacije 1878 godine u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1979, s. 247.

²¹⁷ NN, 90, 3. 8. 1878; 91, 6. 8. 1878; 93, 10. 8. 1878.

²¹⁸ NN, 98, 22. 8. 1878.

²¹⁹ NN, 96, 17. 8. 1878.

sodobnik na Slovenskem že takoj v začetku avgusta prebral v časopisju vest o prestopu vojske čez Savo in Uno,²²⁰ prav tako tudi o položaju v Dalmaciji.²²¹ Dopisi in poročila so prihajali še vse nadaljnje okupacijsko obdobje. Bralec Slovenskega naroda je bil zelo natančno seznanjen s potekom operacij na jugu. Časnik je prinašal predvsem novice z bojišča, obenem pa seznanjal slovensko prebivalstvo s položajem slovenskih vojakov, predvsem s položajem najbolj znane slovenske enote v avstro-ogrski vojski, 17. pešpolka 2. planinske brigade, ki je bila umeščena v 7. divizijo.²²²

Zelo pozorno in z veliko nestrpnostjo so Slovenci pričakovali bitko za Sarajevo. Menili so, da se bodo po njegovem padcu dogodki razpletali mnogo hitreje in lažje v korist monarhije. Slovensko časopisje je pričakovalo, da bodo muslimanski uporniki v Sarajevu nudili silovit odpor in da bo od izida te bitke odvisen nadaljnji potek okupacije.²²³ Po padcu Sarajeva 19. avgusta si je slovenska javnost kar oddahnila, čeprav jo je vznemirjalo dejstvo, da je v dotedanjih bojih padlo veliko slovenskih fantov. Slovenski narod je pozdravil zavzetje mesta s temi besedami: »Na starem gradu sarajevskem nad glavnim mestom Bosne ponosno plapolala avstrijska zastava... Zares dan slave je 19. avgust za avstrijsko armado, dan radosti bi moral biti za vse avstrijske narode. Veseliti se moramo vsi, da je središče upornikov zajeto... Veseliti se moramo posebno mi Slovenci, od katerih je več nego 20.000 mladeničev, cvet našega naroda je stalo in še stoji v prvej vrsti mej bojevniki. Preveč naših je uže padlo in težko pričakujemo vesti, da ne bode več tekla rudeča kri, in da ne bode več v strahu biti tisočerm rodbinam za svoje rodovnike. Vršil se je pred našimi očmi velikanski zgodovinski čin.«²²⁴ Tudi Slovenec je temu namenil pozornost in je dan kasneje izrazil misel, da je avstro-ogrška vojska opravila svojo temeljno nalogo s tem, da je zavzela glavno mesto dežele.²²⁵ Narodnie no-

viny, na straneh katerih se je sredi avgusta znašla nova rubrika, ki je do srede oktobra podrobno seznanjala bralce z dogajanjem na bojišču, Sarajeva pred bitko niso omenjale veliko. Padec mesta so pospremile z vestmi, da je Sarajevo v avstro-ogrskih rokah. Javnost je bila seznanjena še s številom padlih mož avstro-ogrške armade²²⁶ in s potekom spopadov za glavno mesto.²²⁷

Okupacija je po osvojitvi Sarajeva trajala nekoliko dlje, kot so sprva pričakovali. Slovenska javnost, ki je postajala nezadovoljna s počasnim zasedanjem Bosne in Hercegovine zaradi odpora upornikov in zaradi velikih človeških žrtev,²²⁸ je vso krivdo pripisala grofu Andrassyju. Slovenec je menil, da je avstro-ogrski »šef diplomacije« glavni krivec sedanjega prelivanja »drage krščanske krvi v Bosni in zavleke rešenja južno vzhodnega vprašanja.«²²⁹ Tudi iz njegove naslednje številke veje ostrá kritika na njegov račun.²³⁰ Na drugi strani je Slovenski narod odkrito zahteval, naj kot glavni krivec za kasno izvedeno in s premajhno mobilizacijo vojakov podprto vojaško okupacijo odstopi. »Andrassy je mislil, zdaj ko ima evropski mandat zadostuje 1 polk, 1 zastava in 1 vojaška godba za okupacijo Bosne. Mož je ženijalno motil se, zato je vreden, da pojde.«²³¹ Ko je tudi slovaški javnosti postalo jasno, da bo okupacija preseгла časovni okvir in sredstva,²³² ki jih je še julija zagovarjal, so ga Národnie noviny »vzele na tapeto«. Bil je namreč prepričan, da »okupacija ne bo povzročila nobenih resnih težav,«²³³ toda položaj na bojišču je bil zelo resen. Pisci so menili, da »tudi ko osvojimo glavno mesto, vstaja še ne bo popolnoma zadušena in da bo stalo še veliko časa, denarja in krvi, preden bomo lahko dejali, da smo pacificirali Bosno.«²³⁴ V septembru se je kritika na njegov račun nadaljevala z opazko, da je »mornar brez vesla na nemirnem morju, kateremu se ne da svetovati niti pomagati, kaj naj stori z napakami, ki jih je sam napravil.«²³⁵ Vse do konca oktobra se je v tisku govorilo o Andrassyju, kamen spotike pa je bilo predvsem preveliko število žrtev in vojaških vrstah in prepočasen potek okupacije:

²²⁰ SN, 176, 3. 8. 1878; S, 83, 3. 8. 1878.

²²¹ SN, 180, 8. 8. 1878.

²²² O boju 7. divizije, kjer je imel 17. pešpolk glavno smer napada, ugotavlja uredništvo Slovenskega naroda v svojem komentarju naslednje: »Denašnja telegrafična novica iz Bosne oznanjuje sicer »odločno« zmago naših vojakov nad turškimi vstaši, vendar jih zlasti kranjski Slovenci v tem oziru ne bodo veselili, ker so bili naši slovenski bratje in sinovi v trdnem deveturnem krvavem boju, torej jih je gotovo mnogo padlo ...«, SN, 183, 11. 8. 1878.

²²³ SN, 184, 13. 8. 1878; S, 87, 13. 8. 1878.

²²⁴ SN, 192, 23. 8. 1878.

²²⁵ S, 91, 24. 8. 1878.

²²⁶ NN, 99, 24. 8. 1878, 100, 27. 8. 1878.

²²⁷ NN, 102, 31. 8. 1878, 103, 3. 9. 1878.

²²⁸ V 198. opombi je glede tega navedeno Andrassyjevo stališče.

²²⁹ S, 92, 27. 8. 1878.

²³⁰ S, 93, 29. 8. 1878.

²³¹ SN, 220, 25. 9. 1878.

²³² NN, 100, 27. 8. 1878.

²³³ NN, 98, 22. 8. 1878.

²³⁴ Prav tam.

²³⁵ NN, 105, 7. 9. 1878.

»Mnogo žrtev je to že stalo, mnogo krvi se je prelilo in predvsem takšni rezultati!«²³⁶

Dvomesecnih vojaških poročil je imela javnost počasi že dovolj. Ko se je v tisku razširila neuradna vest, da je v Hercegovini stanje v glavnem mirno, je pisec Národnih novin to novico sprejel z navdušenjem in optimizmom, a vendar še s precejšnjo mero kritične presoje: »Hercegovina pomirjena! To je res razveseljiva vest, ko bi le bila resnična. Koliko družin, ki imajo tam svoje očete, brate, sinove, bi jo sprejelo z navdušenjem!«²³⁷ V oktobru si je slovaški bralec istega časopisa že lahko oddahnil, ko je bral razveseljive vesti, da je »pacifikacija Bosne in Hercegovine končana«,²³⁸ čeprav je novico o dejanskem koncu zasledil šele po 20. oktobru. Tudi za dobro obveščenost Slovencev je časopisje skrbelo vse do konca okupacije. Bralce je še seznanjalo z važnejšimi dogodki konec septembra in v prvi polovici oktobra, predvsem s potekom bitk in z napredovanjem avstro-ogrške vojske. 24. oktobra je Slovenski narod objavil kratko poročilo o zavzetju zadnjega uporniškega oporišča 20. oktobra 1878,²³⁹ s čimer se je skoraj trimesečna vojaška operacija na Balkanu končala.

Namesto epiloga ali kdo je bil Svetozár Hurban Vajanský?

Koliko slovaških vojakov si je tistega daljnega leta 1878 »ogledovalo« naravne in druge znamenitosti Bosne in Hercegovine, mi ni poznano, saj nisem naletel na nikakršen vir, ki bi povedal kaj več o tem. Namesto tega bom predstavil enega izmed njih, ki se je udeležil pohoda na jug, obenem pa je bil zelo pomemben za slovaški razvoj v letih, ki jih obravnavam, in kasneje.

Svetozár Hurban Vajanský je bil slovaški politik, novinar, pisatelj, pesnik, literarni kritik, tudi ideolog slovaškega narodnega gibanja. Živel je med leti 1847–1916. Po študiju prava v Bratislavi je bil od leta 1870 štiri leta odvetniški pripravnik, naslednja štiri leta do 1878 je deloval kot odvetnik v različnih slovaških mestih. Tega leta se je tudi udeležil okupacije Bosne in Hercegovine. Po letu 1878 se je posvečal izključno literarnemu, političnemu, uredniškemu in novinarskemu delu. Do svoje smrti je bil odgovorni urednik

Národných novin, od leta 1881, ko so začeli ponovno izhajati, tudi urednik in lastnik Slovenských pohľadov. Vajanský je bil najpomembnejša in najbolj vsestranska osebnost slovaškega narodnega življenja v obdobju dualizma. Njegova vsestranska aktivnost je bila osnova usmerjanja slovaškega političnega programa, ideologije in politike v najtežjih desetletjih obstoja Slovkov na Ogrskem. Kot glavno oporo slovaške kulture in politike je štel slovansko vzajemnost in sodelovanje nemadžarskih narodov. Bil je neomejeni in nekritični rusofil in verjel, da bodo Slovaki dosegli svobodo ob pomoči osvobodiljske misije carske Rusije.²⁴⁰

Njegova balkanska »pustolovščina« se je začela 28. junija 1878. Tega dne se je iz Turčianskega Sv. Martina, slovaškega kulturnega centra, kjer je služboval, odpravil k 72. bratislavskemu pešpolku, kamor je bil dodeljen.²⁴¹ Pot čez Dunaj in naprej proti Trstu ter Kotorju nam slikajo pisma, ki jih je kasneje pisal ženi Idi. Iz Bratislave so se odpravili 29. junija ob štirih zjutraj z vlakom tretjega razreda. Sam je bil poveljnik vagona. Po mizernem kosilu v »cesarjevem« mestu, kot pravi sam, so v poletni vročini oprtani pešačili do dunajskega Južnega kolodvora tri ure. K sreči so na postaji dobili hladno točeno pivo, ki so se ga gotovo zelo razveselili, toliko manj pa so bili veseli živinskih vagonov, s katerimi so morali potovati proti Štajerski in Kranjski. V Gradec so prispeli 30. junija okrog poldneva, kjer jih je čakalo okusno kosilo. Vajanský se je nato odpravil v center mesta in pohvalil njegovo čistost ter urejenost, kakor tudi celotno Štajersko, ki jo je uspel videti na poti. O Mariboru ali Celju ni v pismih ničesar, le to, da je dobil od Maribora naprej poseben kupa. V Ljubljano so prispeli zgodaj zjutraj naslednjega dne, kjer so jim za zajtrk »postregli« s smrdljivim govejim mesom. Ker pa je zelo verjetno, da so ljubljanski gostilničarji tistega dne prodali kakšno pivo ali dve več, kot običajno, so okus po smrdljivem mesu hitro pregnali. Vajanský si je ogledal tudi samo mesto, o svojih vtisih pa ni zapustil ničesar. Še istega dne so prispeli do avstrijskega »okna v svet«. Tržačani so jih pričakali s sikanjem in roganjem. Z bratom Kosto, s katerim se je srečal, sta zvečer sedla na pivo, ki je bilo Hurbanovo zadnje hladno pivo na poti. Pred odhodom si je 2. julija še utegnil ogledati mesto, se

²³⁶ NN, 109, 17. 9. 1878.

²³⁷ NN, 112, 24. 9. 1878.

²³⁸ NN, 119, 10. 10. 1878.

²³⁹ SN, 245, 24. 10. 1878

²⁴⁰ Dobříková, M., *Osobnosti slovenských dejtn, multtmedialní slovník ...*

²⁴¹ *Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského III (Výber listov z rokov 1860-1916), Bratislava 1978 (dále: Korešpondencia III ...), s. 359.*

okopati v Jadranskem morju in obiskati Karola Kuzmányja, Slovaka, ki je bil zaposlen v Trstu kot inženir pomorstva. Za popotnico mu je dal konjak kot zdravilo proti morski bolezni. Ob odhodu je nastala strašna nevihta, za nameček pa so Tržačani pospremili junake s piskanjem in metanjem gnilih pomaranč, saj so jih imeli za Madžare. Kljub temu so se vkrkali ter v nevihti odpluli proti Kotorju.²⁴²

Konec julija je Svetozár Hurban poslal ženi pismo, v katerem opisuje svoj položaj v zaledju Kotorja. V tem obdobju je bil poveljnik majhne trdnjave Santa Croce, od koder jih je pot vodila do Dubrovnika in kasneje proti Hercegovini.²⁴³ Kaj so počeli v avgustu, lahko le ugibamo, dejstvo je, da je konec avgusta enota, v kateri je služil Vajanský, napadla trdnjavo Carina v Hercegovini, izgnala iz nje Turke in jo zasedla. Vojaška odprava se je za našega junaka končala septembra 1878, torej še pred zaključkom okupacije, ko se je vrnil nazaj v Martin na Slovaškem.²⁴⁴

Kakšno je sploh bilo javno mnenje glede dogodkov na Balkanu v Martinu? Konec sedemdesetih let 19. stoletja je misli Martinčanov vznemirjala predvsem vojna med Rusijo in Turčijo. Njihovo rusofilstvo izdaja tudi obisk turčianskega plemiča Jána Jesenského na narodopisni razstavi v Moskvi leta 1867. Jozef Škultéty, ki je prišel v Martin leta 1879, se je spominjal, da se je še leto po koncu vojne prepevalo po ulicah:

*Už sú Rusi za Balkánom,
už je Turek malým pánom!*

O ruskem generalu J. V. Gurki so Martinčani s ponosom pripovedovali, da prihaja iz Spiša, in včasih je ljudska pesem zazvenela tudi takole:

*Skobelev i s naším Gurkom
vytrepali gate Turkom.*

Ali celo:

*Už sú Rusi pod Tatrami,
už je, bratia, dobre s nami.*²⁴⁵

²⁴² Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského I (Výber listov z rokov 1860-1890), Bratislava 1967, s. 100-102, Korešpondencia III ..., s. 56-57.

²⁴³ Korešpondencia III ..., s. 59.

²⁴⁴ Petrus P., Svetozár Hurban Vajanský. Zápasy a hládaní v zrkadlení času, Martin 1985 (dalje: Petrus, P., Svetozár Hurban Vajanský ...), s. 250.

²⁴⁵ Juríček, J., Vajanský ..., s. 12.

Svoje občutenje in vtise o času, ki ga je preživel na Balkanu, je Vajanský zapustil v literarni obliki, bodisi kot pesmi bodisi kot črtice. Že pot iz Trsta proti Kotorju mu je služila kot tema za pesem Jaderské listy I, izkušnje iz »prisilnega balkanskega pohoda« pa so bile pesniku motiv za druga dela, predvsem iz cikla Jaderské listy, zbrana v zbirki Tatry a more²⁴⁶. Pesnik pravi, da je kraj in čas nastanka pesmi iz te zbirke »Dalmacija 1878«. V istem času je nastala tudi potopisna črtica Katorská Boka, kjer je opisal svoje izkušnje med bivanjem na obali Črne gore, od koder mu je še posebej v spominu ostal Kotor.

»... In sedaj mi je ostal Kotor. V kratkih in nepopolnih slikah sem hotel naslikati majhno podobo Boke in zadnji čopič namenjam Kotorju. Če se mi slika ni posrečila, naj cenjeni bralec to pripiše opremi in težki puški, ki izžemata zadnje atome moči, uničujeta telo... Hiti, osedlan kot osel, navzgor po serpentinah, plazi se po trebuhu, kot jazbečar, po ostrih skalah, boj se krogle bašibozuka, delaj štiri ure »levo in desno«, uči se služiti, razumi bataljonska povelja, razumi poveljnika – v takih razmerah zblazniš. A gremo do Kotorja! Pred mestom gostilna, za mestom pristanišče z 200 barkami in ladjami. Nekatera imena ladij so mi bila všeč, npr. »Lastovica«, »Morska vila«, »Slovanka«, »Črnogorec«, kar pa mi je najbolj godilo, je bila novozgrajena barka z veličastnim imenom »Dubasov«. Hura!«

Tudi tržnica je tam. Tukaj vidiš veliko različnih narodov, največ je Črnogorcev, oboroženih od glave do peta. Imel sem čast videti malo hčerko kneza Nikole, mila, bistra deklica po imenu Aspasia. Ni kupovala na trgu, ampak je prišla na krasnem parniku – carjevo darilo – s prelepimi ženskami. Knežja telesna straža, ki jo je spremljala, je čudovita, tako po telesu kot po obleki. Kot bi sonce vzhajalo za skalami, tako čudovito se sveti to prelepo spremstvo.

Sam Kotor, zaprt z ogromnimi vrati in dviznimi mostovi, je čisto mesto z ozkimi ulicami. Hiše so visoke, vse vsaj dvonadstropne, iz klesanega kamna, postavljene iz samih kvadrov. Lepe, masivno postavljene cerkve, izjemne posamezne stavbe, gimnazija, gledališče, stara delavnica v čistem beneškem stilu, vzoren tlak – vse to ni barbarsko.

²⁴⁶ Vajanský, S. H., Tatry a more, Verše I, Bratislava 1985, s. 56-61.

Nad mestom se prejejo hribi. Na eni strani je zelo pomemben grad St. Giovanni, ki kuka s strelnimi linami v svet. Tukajšnji svet ni zabit z deskami, temveč s hribi, tako da ne moreš dojeti, če je za temo stenami sploh še možna kakšna krpa sveta.

*Boka se tu dokončno konča. In z njo končujem to zgodbo. Žarki bokeljskega sonca dihajo iz nje. Bodite pozdravljeni, visoki tatranski vrhovi! Na vas letijo moje tožbe iz suhih dinarskih hribov. Bog daj, da še ovlažim svoje izsušene prsi z vašo svežo, hladno sapo.*²⁴⁷

Zusammenfassung

SLOWENEN, SLOWAKEN UND DIE BOSNISCH-HERZEGOWINISCHEN PERIPETIEN IN DEN JAHREN 1875–1878

Die slowenische und die slowakische Öffentlichkeit waren über den Verlauf der bosnisch-herzegowinischen Aufstände 1875–1878 gut informiert. Auf slowenischem Gebiet sorgten dafür die Zeitungen *Slovenski narod* und *Slovenec*, auf slowakischem die Zeitung *Národné noviny*. Nach dem Ausbruch des Aufstandes im Juli 1875 berichtete die Presse regelmäßig über die Geschehnisse im Süden. Natürlich waren die Artikel in antitürkischem und proslawischem Ton geschrieben und endeten gewöhnlich mit der Hoffnung auf einen Erfolg der „Brüder“ Jugoslawen. Große Aufmerksamkeit widmeten die Medien der Haltung Österreich-Ungarns und seiner Diplomatie gegenüber dem bosnisch-herzegowinischen Problem sowie der Frage, ob Serbien und Montenegro als unmittelbare slawische Nachbarn nicht geradezu verpflichtet seien, den Aufständischen zu Hilfe zu kommen. Der Transport von Aufständischen und Türken über slowenisches Gebiet nach Österreich weckte das Interesse der slowenischen Öffentlichkeit. Auf der Bahnstation in Ljubljana wurden Slawen mit Begeisterung begrüßt, während bei einer anderen Gelegenheit Türken beinahe angespuckt wurden. Der gescheiterte Versuch einer Beruhigung der Situation im Frühjahr wurde von der Presse verurteilt, während der Kriegseintritt Serbiens Mitte 1876 enthusiastisch begrüßt wurde. Außerdem sprach man sich für eine Teilung der Interessensphären am Balkan zwischen Österreich und Rußland aus sowie für

den Anschluß eines Teils des slawischen Südens an die Monarchie. Diese Ansichten wurden jedoch nicht geteilt von Teilen der Deutschen und der Mehrheit der Ungarn, die große Gegner des Slawentums und damit auch Gegner einer Ausweitung der Monarchie durch das slawische Element waren. Unterdessen befand sich Serbien in einer schwierigen Lage. Slowenen und Slowaken sahen Rußland als die einzige Schutzmacht der Slawen an, also als diejenige Macht, die zu Hilfe eilen wird. Als Rußland Ende des Jahres auf einen Krieg gegen die Osmanen anzuspähen begann und dazu auch den Kaiser aufforderte, schien es Slowenen und Slowaken unklug, das Angebot zurückzuweisen. Österreich begann inzwischen Vermittlungsversuchen zugeeignet zu sein, war aber noch immer unentschieden, was die Presse scharf verurteilte, die gleichzeitig Überlegungen dahingehend anstellte, daß eine Angliederung Bosnien-Herzegowinas aufgrund der natürlichen Gegebenheiten das Richtige wäre. Nach dem Kriegseintritt Rußlands im April 1877 faßte Serbien noch einmal Mut und bot seine Hilfe an. Einige slowenische Krainer Landtagsabgeordnete wollten einen Tabor gegen ungarische turkophile Erklärungen organisieren, die behauptet hatten, daß die Bewahrung des Osmanenreiches und eine Kriegserklärung an Rußland das Ziel Österreichs seien. Die Bezirkshauptmannschaft lehnte den Antrag auf Abhaltung des Tabor ab, die Abgeordneten waren aber dennoch zufrieden, da sie den Standpunkt des slowenischen Volkes artikuliert hatten. Die slowenische und die slowakische Öffentlichkeit waren von den russischen Siegen, die die türkische Militärmacht endgültig zermalmt, sehr begeistert. Als der Krieg im März 1878 endete und die Diplomatie in größerem Maße zu vermitteln begann, begrüßte die Presse zunächst die Befreier. Danach aber war vor allem von der heimischen Monarchie die Rede, da bis zum Berliner Kongreß über die Zukunft Bosnien-Herzegowinas nichts klar oder gewiß war. Zu Beginn des Kongresses stand Österreich bereits als derjenige Staat fest, der Bosnien-Herzegowina okkupieren sollte. Die slowenische und die slowakische Öffentlichkeit begrüßten natürlich diese Entscheidung, die sie bereits zuvor unterstützt hatten.

In Ljubljana wurde Ende 1875 ein Unterstützungsausschuß für die Aufständischen und ihre Familien gegründet. Bereits zuvor sammelte die Redaktion der Zeitung *Slovenski narod* Unterstützungsmittel. Hilfe wurde in Form von

²⁴⁷ Petrus, P., *Svetozár Hurban Vajanský ...*, s. 62–63.

Geld, Kleidung, Nahrungsmitteln und ähnlichem geboten. Der Ausschuß war nicht bis zum Ende des Aufstandes aktiv, sondern beendete seine Tätigkeit Ende 1876. Außerdem organisierten verschiedene slowenische Vereine Wohltätigkeitsveranstaltungen. Natürlich wurden solche Unterstützungsaktionen nicht nur auf slowenischem Gebiet, sondern auch in zahlreichen anderen slawischen Gebieten organisiert. So waren auch die Slowaken in diese Richtung tätig, wenn auch etwas bescheidener. Ihre Beiträge wurden von der Zeitung *Národné noviny* gesammelt.

Auf der Seite der Aufständischen in Bosnien-Herzegowina kämpften auch einige slowenische und slowakische Freiwillige. Der bekannteste war Miroslav Hubmajer aus Ljubljana. Die slowenische Presse widmete ihm die meiste Aufmerksamkeit und veröffentlichte seine Kriegserlebnisse. Als Hubmajer Ljubljana besuchte, organisierten slowenische Patrioten mit Jurčič an der Spitze sogar ein Bankett im Leseverein.

Nach dem Berliner Kongreß bereitete sich die Monarchie eifrig für den Marsch nach Bosnien-Herzegowina vor. Die Okkupation begann Ende Juli 1878, die Armee traf aber auf unerwarteten Widerstand der einheimischen Bevölkerung. Zunächst hatte man geglaubt, daß das Gebiet in sehr kurzer Zeit besetzt werden könnte, doch der führende Feldherr Filipović benötigte fast drei Monate bis zum erfolgreichen Abschluß der Okkupation unter slowenischer und slowakischer militärischer Beteiligung. Der berühmteste unter den Slowaken war der Politiker, Schriftsteller, Dichter, Journalist und Ideologe der slowakischen Nationalbewegung Svetozár Hurban Vajanský. Die Presse begleitete während der Okkupation den Lauf der Ereignisse und der militärischen Operationen und informierte die Öffentlichkeit darüber. Dabei erörterte sie auch die Zukunft der okkupierten Länder und die Zukunft der Doppelmonarchie, vor allem unter dem Gesichtspunkt der Zunahme der slawischen Bevölkerung.